

Landschapsbeheer Friesland

Jaaroverzicht 2016

Winst voor ons landschap

Landschapsbeheer Friesland

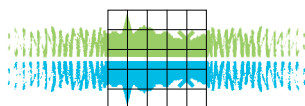
Beetsterzwaag, mei 2017

Colofon

tekst: Landschapsbeheer Friesland
foto's: Martijn Broekman, George Meijners, Cynthia Russchen,
Karin Sjoukes, Oscar Borsen, Gerrit Tuinstra en Linda de Klein
opmaak: Ruitervorm

Disclaimer

Bij de totstandkoming van deze uitgave is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Desalniettemin kan de uitgever geen verantwoordelijkheid nemen of aansprakelijk worden gesteld voor mogelijk verkeerde informatie.

Landschapsbeheer Friesland

Commissieweg 15
9244 GB Beetsterzwaag
telefoon (0512) – 38 38 00

info@landschapsbeheerfriesland.nl
www.landschapsbeheerfriesland.nl
twitter @LBFriesland
<https://www.facebook.com/landschapsbeheer>

Inhoudsopgave

1. Organisatie	4
1.1 Missie, doelstelling en taken	4
1.2 Bestuur en directie	5
1.3 Personeel Personeelsomvang	9
1.4 Samenwerkingsverbanden	10
1.5 Financiën	11
2. Activiteiten en werkwijze	16
2.1 Activiteiten	16
2.2 Werkwijze in relatie tot de participatiesamenleving	26
2.3 Prestatieoverzicht	28
2.4 Overzicht tijdsbesteding producttaken (verdeeld over de thema's) 2016	31
2.5 Projectenoverzicht 2016	31
3. Communicatie	33
Bijlagen	37

1 Organisatie

1.1 Missie, doelstelling en taken

De stichting zet zich in voor de ontwikkeling, instandhouding en het beheer van een kwalitatief en kwantitatief duurzaam landschap.

Landschapsbeheer Friesland is een organisatie met een antenne voor het hele veld van landschap, waarin ook soortenbescherming een belangrijke plek heeft. Om de beoogde doelen in landschap goed gestalte te kunnen geven, is draagvlak bij mensen voor het landschap een basisvoorwaarde. Het leggen van de verbinding mens - landschap komt in de werkhouding van Landschapsbeheer Friesland nadrukkelijk tot uiting: Wij stellen de mens, de Friese bevolking, centraal bij het werken aan en in het landschap.

Kortom: Vóór het landschap, mét de mensen.

LBF heeft geen bezit en geen leden, en is daardoor een neutrale partij tussen alle betrokkenen bij landschap en natuur. We zijn adviseur/ondersteuner, kennisinstituut, uitvoerder en bovenal: verbinder. LBF onderhoudt intensieve contacten met gemeenten en provincie en werkt op project-niveau zeer intensief samen met agrariërs en andere bewoners en gebruikers van het platteland.

Onze missie luidt:

Landschapsbeheer Friesland wil een waardevol, divers en streekeigen cultuurlandschap behouden en ontwikkelen. We bereiken dit door het leveren van advies, projecten en monitoring m.b.t. ontwikkeling van het landschap. Dit doen we voor en met de mensen die er wonen, werken en recreëren.

Onze zorg voor landschap hebben we vertaald in de slogan: *“Winst voor landschap”*

Concreet betekent het dat we ons met de volgende zaken bezig houden:

Kennis overdracht:

- Toegankelijk maken van kennis op het gebied van Landschapsbeheer
- Het geven van voorlichting, educatie en instructie gevraagd en ongevraagd
- Monitoring

Ondersteuning en Advisering:

- Samenbrengen van groeperingen die zich direct of indirect met beheer willen bezig houden
- Hen faciliteren door begeleiding, advisering en bemiddeling
- Vrijwilligerswerk faciliteren (gereedschap, verzekering, werkpleklocaties)
- Werven van subsidies of andere vormen van financiële ondersteuning, begeleiden subsidie-aanvragen
- Bijdrage leveren aan de ontwikkeling van overheidsbeleid

Uitvoering:

- Coördineren van activiteiten op gebied van behoud, herstel, beheer en ontwikkeling van landschapselementen
- Inventarisaties doen
- Planvorming stimuleren en opstellen van plannen
- Stimuleren en coördineren van vrijwilligerswerk
- Bevorderen actieve inzet van diverse uitvoeringsmogelijkheden via aanbesteding, inzet grondeigenaren etc.

1.2 Bestuur en Directie

In 2016 zijn er een aantal wijzigingen opgetreden in de bestuurssamenstelling.

Er is afscheid genomen van 1 bestuurslid, dhr. R. Boersma. Zijn bestuurstermijn van 2x 4 jaren was verstreken. Dhr. Boersma is het hele jaar nog in functie gebleven.

In december zijn 2 nieuwe bestuursleden benoemd: mevr. G van Eck en dhr. J. Haitsma.

Zij starten beide in 2017. Hiermee is de nog vacante functie ook weer ingevuld.

Over de aanpak en procedures rond het bestuurslidmaatschap gelden bij Landschapsbeheer de volgende regels:

Personen kunnen maximaal twee perioden van vier jaar bestuurslid zijn, de voorzitter maximaal 3 perioden.

Het bestuur is zodanig samengesteld dat de bestuursleden gezamenlijk de benodigde expertise hebben om de bestuurstaak van de organisatie goed te kunnen invullen:

- binding met maatschappelijke geledingen, zijnde natuur- en landschapsorganisaties, landbouworganisaties, vrijwilligerswerk, publieke en particuliere grondbezitters, cultuurhistorische organisaties;
- kennis hebben van ecologie, landschap, landbouw en cultuurhistorie, alsmede van juridische, financiële en bestuurlijk/organisatorische zaken.

Nieuwe bestuursleden worden gezocht via de eigen netwerken van zowel bestuursleden als medewerkers. Als dat niet tot het gewenste resultaat leidt worden advertenties geplaatst met het verzoek te solliciteren. Na een sollicitatiegesprek met twee bestuursleden en de directeur wordt een nieuw bestuurslid voorgedragen en in een bestuursvergadering formeel benoemd.

De bestuursleden hebben een verklaring omtrent hun nevenfuncties afgelegd. Zij hebben aangegeven geen relevante nevenfuncties te bekleden.

In bijlage 1a staat de bestuurssamenstelling in 2016.

In bijlage 1b staan nevenfuncties vermeld.

Het bestuur voert haar taken onbezoldigd uit. De leden ontvangen een onkostenvergoeding.

Het bestuur kwam in 2016 vier keer in vergadering bijeen en heeft gesproken over o.a. de volgende onderwerpen:

- goedkeuring jaarrekening en jaarverslag 2015
- goedkeuring jaarprogramma en begroting 2017
- meerjarenplan 2017-2021
- vacatures bestuur
- personeelszaken
- Toekomst Landschapsbeheer Friesland: voortgang organisatie
- Onderlinge afstemming Koöperaasje DoarpenLân- Landschapsbeheer Friesland
- Provinciaal beleid, o.a. omgevingsvisie, legacy KH 2018
- Landschappen NL: toekomstvisie

Een paar onderwerpen uitgelicht:

1. Koöperaasje Doarpenlân (KDL)

De ontwikkelingen van KDL en de onderlinge verhouding tussen LBF en KDL stonden regelmatig op de agenda.

In de eerste maanden van het bestaan van de coöperatie bleek dat er, ondanks het vele werk dat in de voorbereiding al was verzet, nog veel regelwerk nodig was om de organisatie ook feitelijk vorm te geven.

De kennismaking van de coöperatie met potentiële nieuwe leden en opdrachtgevers is in de eerste fase van het bestaan van de coöperatie intensief opgepakt. Met veel organisaties is van gedachten gewisseld over de vraag wat we van elkaar (kunnen) verwachten en wat we elkaar te bieden hebben. Hoewel de gesprekken zonder uitzondering positief verliepen, blijkt dat de meeste organisaties tijd nodig hebben om een zorgvuldige afweging te maken van de voor- en nadelen van het lidmaatschap, dan wel het betaald inschakelen van Koöperaasje DoarpenLân.

Begin 2016 zijn drie organisaties toegetreden tot de coöperatie, te weten de Friese Milieufederatie, Steunpunt Monumentenzorg Fryslân en Doarpswurk.

Over de samenwerking van de partnerorganisaties zijn in 2016 werkafspraken gemaakt. Iedere organisatie draagt bij in projectontwikkeling, samen rond de 2000u. De intentie is dat dit resulteert in projecten die gezamenlijk ten uitvoer gebracht worden. We stellen vast dat de acquisitie van projecten moeizaam gaat. Doarpenlan heeft meer tijd nodig om de zaak aan de rol te krijgen.

Bij de oprichting van KDL is besloten om na circa anderhalf jaar functioneren, in de zomer van 2017, vast te stellen of de coöperatie 'er staat', of anders gezegd dat de coöperatie datgene oplevert waarvoor ze is opgericht. De ALV zal hierover spreken. De voorzitter en directeur van LBF zijn hierin vertegenwoordigd.

Het tegenvallend resultaat in 2016 heeft gevolgen voor LBF. De verwachting was dat via deze gezamenlijke aanpak de kans voor extra projectverwerving vergroot zou worden. Gezamenlijk integrale projecten opzetten, waarin Landschap ook één van de belangen zou zijn, past bij de huidige tijd. Helaas kost dat meer voorbereidingstijd. Het gevolg voor LBF is dat in 2016 de werving van declareerbare projecten voor de eigen organisatie achter is gebleven t.o.v. de oorspronkelijke prognose. Een punt van aandacht.

2. Omgevingsvisie

Rond de zomer van 2016 heeft de Provinsje Fryslân input gevraagd van de Mienskip voor de omgevingsvisie, via een "open planproces": pop up kantoren, workshops, reacties, gesprekken etc. Ook LBF heeft hier bijdragen aan geleverd:

- We hebben gezamenlijk als groene organisaties onze reactie "Foar in moai en Duorsum Fryslan", ingediend bij de provincie. Ingegaan wordt op de volgende onderwerpen: Landbouw; landschap en -cultuurhistorie; natuur en biodiversiteit; water; duurzame energie en milieu.
- verder heeft Steunpunt Monumentenzorg inbreng geleverd, naar aanleiding van en in afstemming op besprekingen die we (LBF, IFG en Steunpunt Monumentenzorg) voerden over thema's ruimtelijke kwaliteit, cultuurhistorie, erfgoed en het beleven hiervan. In deze reactie is Doarpenlân als mogelijk vehicle naar voren geschoven, zijnde een mogelijkheid om de vertaalslag van Grutsk van overheid naar de burger inhoud te geven.

In september is door de provincie de "oogst" gepresenteerd. Alle reacties zijn samengebracht in één verzameldocument, beschikbaar op de provinciale website: <http://www.fryslan.frl/omgevingsvisie>. De provincie geeft aan dat het hen duidelijk gemaakt heeft wat er in Fryslân leeft als het gaat om de fysieke leefomgeving. Zij willen in het vervolgtraject serieus omgaan met de ontvangen reacties.

We kunnen vaststellen dat we onze inbreng goed terugzien in de keuze van samenhangende onderwerpen waar een vervolgdialog op moet komen:

- De kwaliteiten van gebouwd gebied en mobiliteit
- De energietransitie
- De kwaliteit landelijk gebied: landbouw, natuur, landschap, cultuurhistorie, recreatie en water
- Milieu, Water, bodem en ondergrond
- Gebiedsgerichte aanpak en de rol van de Provincie.

3. Groene Alliantie, Legacy Kulturele Haadsted 2018

De Groene Alliantie (waar LBF deel van uitmaakt) heeft de zorg over het ontbreken van aandacht voor de Legacy van KH2018 betreffende Natuur&Landschap uitgesproken. De GA is daartoe in gesprek gegaan met de verantwoordelijk Gedeputeerde.

In de huidige (nieuwe) structuur en organisatie is de legacy voor natuur en landschap niet is geborgd. Legacy staat/ stond hoog in het vaandel bij de Stichting Leeuwarden-Fryslân 2018.

Na meerdere gesprekken, zitting in een Ecology werkgroep, overleggen met de Stichting Leeuwarden-Fryslân 2018, Provincie Fryslân en de gemeente Leeuwarden kunnen we als Groene Alliantie constateren dat de betrokken organisaties van de Groene Alliantie allen min of meer verbonden

zijn aan één of meerdere grote projecten richting en tijdens Leeuwarden KH2018. Echter, onze gezamenlijke zorg over de Legacy wordt niet weggenomen.

We zien een verschuiving. De Stichting Leeuwarden-Fryslân 2018 richt zich vnl. op grote culturele evenementen en de Legacy lijkt een ondergeschoven kind te worden. Ook is de organisatiestructuur die de Legacy zou moeten borgen opgeheven.

Als Groene Alliantie hebben we daarom een aanbod gedaan om het voortouw nemen daar waar het de borging van de Legacy betreffende Natuur & Landschap betreft.

De inbreng van de Groene Alliantie zal onderdeel worden van de opzet die de Stichting Leeuwarden-Fryslân 2018 hierover in opdracht van de verantwoordelijk Gedeputeerde maakt.

Concretisering van deze afspraak volgt in 2017.

4. Veenweide

In Januari 2015 werd de Veenweidevisie door de Provincie en het Waterschap gepresenteerd. Een jaar later, in Februari 2016, werd dit plan opgevolgd door een Uitvoeringsplan Veenweide Gebied. De plannen bevatten deels generieke maatregelen en deels plannen m.b.t. kansrijke gebieden, waar het doel is het veen te behouden.

Daarbij is afgesproken dat de Provincie en het Wetterskip Fryslân de uitvoering hiervan gezamenlijk gaan oppakken. Zij willen samen met de gemeenten en met de mensen die in het veenweidegebied wonen en werken, en de organisaties die daar actief zijn, met de uitvoering van de visie aan de slag gaan.

De provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân hebben voor de uitvoering van de veenweidevisie een organisatie ingericht en hebben de Friese natuur en landschapsorganisaties (via FMF gevraagd) een uitnodiging gedaan om een adviseur natuur, landschap en milieu aan te leveren.

Dhr. Jan Boelen (voorgesteld door LBF) hebben we voorgedragen.

Hij start in 2017 met zijn werkzaamheden.

5. Investeren in research: projectontwikkeling

Het bestuur heeft besloten om een bedrag van € 40.000,- te bestemmen ten behoeve van nieuwe ontwikkelruimte: Investeren in vernieuwing (nieuwe dossiers) en innovatiekracht in projectontwikkeling is essentieel om toekomstbestendig te zijn. Het is de intentie om te investeren in nieuwe werkvelden, enerzijds met meerwaarde voor Landschapsbeheer zelf, maar zeker ook voor de nieuwe samenwerking binnen Koöperaasje Doarpenlân. De intentie was om aan te haken bij projectontwikkeling gekoppeld aan het uitvoeringsprogramma veenweide en de uitvoering van de Kader Richtlijn Water. Helaas zijn beide uitvoeringsprogramma's sterk vertraagd, waardoor de investering nog niet ingezet is.

Taken en werkwijze directeur

De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de directeur van Landschapsbeheer Friesland in relatie tot het bestuur zijn vastgelegd in het *directiestatuut*, zie *bijlage 2* (vastgesteld door het bestuur op 23 september 2008 en bijgesteld in maart 2012).

De bezoldiging van de directeur is bepaald conform de CAO Bos en Natuur, Ondernemingsdeel De Landschappen. Per eind 2016 valt deze in schaal 11.10 hetgeen overeenkomt met € 6.535,- bruto per maand (full-time). De directeur heeft een aanstelling van 80%, hetgeen dus een salaris van € 5.228,- bruto per maand betekent. In de jaarrekening is dit conform provinciale vereisten weergegeven.

1.3 Personeel

Personeelsomvang

In de onderstaande tabel is weergegeven wat de omvang van het personeelsbestand is geweest aan het begin en aan het einde van het jaar.

Omvang personeelsbestand	1 jan. 2016		31 dec. 2016	
	Aantal medewerkers	fte	Aantal medewerkers	fte
Medewerkers in vaste dienst	15	11,11	15	11,11
Medewerkers in tijdelijke dienst	3	1,15	3	1,80
Totaal	18	12,26	18	12,91

Het aantal personeelsleden is in 2016 constant gebleven en er zijn geen wisselingen in de bezetting geweest. Twee tijdelijke medewerkers hebben in de loop van het jaar een uitbreiding van uren gekregen. Het betrof de Medewerker Communicatie en Voorlichting (+ 0,25 fte) en een Junior Projectleider (+ 0,4 fte).

In bijlage 3, 'Overzicht personeel in dienst', is een overzicht opgenomen van het aantal fte's per functiegroep, aan het begin en aan het einde van 2016.

Ziekteverzuim

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het ziekteverzuim over de afgelopen jaren, uitgesplitst naar de drie gangbare categorieën:

- kort verzuim: tot en met 7 dagen,
- middellang verzuim: 8 tot en met 42 dagen,
- lang verzuim: 43 tot en met 365 dagen.

Zeer lang verzuim, dit is verzuim langer dan 1 jaar, is niet opgenomen omdat dit niet heeft plaatsgevonden.

De verdeling van het verzuim over de 3 categorieën was in 2016 als volgt:

- kort verzuim: 43% van het totale verzuim
- middellang: 9,5% van het totale verzuim
- lang verzuim: 47,5 % van het totale verzuim

% ziekteverzuim	2015	2016
kort verzuim tot 1 week	5,52	4,66
middellang verzuim 1-6 weken	0,19	0,24
lang verzuim 7-52 weken	0,18	1,21

Het ziektepercentage van de hele organisatie bedroeg: 2,55% (= het totaal aantal verzuimdagen: het aantal beschikbare kalenderdagen x 100%).

1.4 Samenwerkingsverbanden

Landschapsbeheer Nederland, LandschappenNL

Landschapsbeheer Friesland maakt deel uit van het samenwerkingsverband Landschapsbeheer Nederland. Gezamenlijk leveren de twaalf provinciale stichtingen een bijdrage aan behoud, beheer en ontwikkeling van het Nederlandse cultuurlandschap.

Met de 12Landschappen (de koepelorganisatie van de natuur- beschermingsorganisaties per provincie, in Fryslân dus It Fryske Gea) wordt vanaf juli 2014 door LBN samengewerkt binnen het samenwerkingsverband van LandschappenNL: de werkorganisaties van zowel de 12Landschappen als van LBN zijn in elkaar gevoegd.

Deze bundeling heeft er inmiddels toe geleid dat de organisatie steeds meer als een eenheid functioneert. Er wordt gewerkt met 1 werkplan en begroting.

De directeurenberaden functioneren deels gescheiden en deels gezamenlijk van respectievelijk met elkaar. Vooralsnog blijven nog wel de beide koepelorganisaties met eigen bestuur bestaan.

De directeur van LBF (R. ter Steege) heeft zitting in het directeurenberaad. Dit beraad geeft gevraagd en ongevraagd advies aan het bestuur en is praktisch betrokken bij de voorbereiding en uitvoering van beleid.

Noord Nederland wordt in het bestuur van LBN vertegenwoordigd door Dhr. Waalkens, bestuurslid van onze Groningse zusterorganisatie.

Jaarlijks organiseert Landschappen NL een besturedag. Telkens wordt een thema belicht. En daarnaast is het bedoeld om elkaar te treffen, uit te wisselen etc. De voorzitter en directeur van LBF gaan daar naartoe.

Grien Oerlis

Binnen de provinciegrenzen van Friesland werkt Landschapsbeheer Friesland samen met de andere natuur- en landschapsorganisaties binnen het zgn. Grien Oerlis dat staat onder voorzitterschap van de Friese Milieufederatie. Het overleg biedt een platform voor overleg, afstemming en gezamenlijke activiteiten van deze organisaties in de provincie (Friese Milieufederatie, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, It Fryske Gea, IVN, Waddenvereniging en Landschapsbeheer Friesland).

Mevr. Ter Steege heeft zitting in het Grien Oerlis.

Groene Alliantie, een samenwerkingsverband van IFG, FMF, LBF, SBB, Natuurmonumenten en IVN

In dit samenwerkingsverband van groene organisaties zijn de krachten gebundeld om in te spelen op de activiteiten die er binnen het programma van de Kulturele Haadsted 2018 ontwikkeld worden. Enerzijds zullen activiteiten op het grondgebied van de groene organisaties plaatsvinden. Naast afspraken over gastheerschap is aandacht voor de ecologische effecten van de evenementen van belang. Verder verwachten we met onze activiteiten een inhoudelijke bijdrage te kunnen leveren aan de programma's en de legacy ervan, zoals Celebrating Diversity (Aventoe by de boer, living lab, silence of the bees) Nachttuinen, Terp van de Takomst e.a.

Vrijwilligers Academie

Op initiatief van Partoer en de provincie Fryslân is in Fryslân in navolging van een landelijk model een 'Vrijwilligersacademie' ontwikkeld, waarin allerlei organisaties hun krachten bundelen rondom deskundigheidsbevordering, trainingen, ondersteuning etc. Dit model biedt veel kansen

voor een vernieuwende aanpak van vrijwilligerswerk en vrijwillige inzet. Bovendien biedt dit concept een oplossing voor nieuwe vormen van samenwerking, trainingen en ondersteuning waar in de Friese samenleving behoefte aan is. LBF heeft zich bij dit initiatief aangesloten. De start was in januari 2016, het betreft in eerste instantie een pilot van 2 jaar.

Stichting Landschapsfonds Oranjewâld-Ketlik

Landschapsbeheer Friesland ondersteunt en adviseert het bestuur van het landschapsfonds Oranjewâld-Ketlik bij de uitvoering van haar taken. Dat behelst vooral adviezen voor de praktische uitvoering en werving van deelnemers als ook zaken rondom werving van fondsen etc.

1.5 Financiën

Landschapsbeheer Friesland kan haar activiteiten uitvoeren dankzij de financiële steun van velen. Landschapsbeheer Friesland verantwoordt het financiële beleid in de jaarrekening 2016. In dit bestuursverslag is een verkorte weergave van de jaarrekening opgenomen.

De jaarrekening 2016 is opgesteld conform de eisen van het CBF-keur en is 26 april 2017 door Van der Veen en Kromhout Registeraccountants van een goedkeurende controleverklaring voorzien. De jaarrekening 2016 is 19 april 2017 door het bestuur van de stichting vastgesteld.

In dit jaarverslag is alleen een verkorte versie opgenomen. De volledig jaarrekening is op de website te vinden.

Bijdrage Provinsje Fryslân

Landschapsbeheer Friesland ontvangt jaarlijks een bijdrage van de Provinsje Fryslân voor het uitvoeren van de producttaken. Conform de subsidieafpraak legt Landschapsbeheer Friesland de provincie jaarlijks haar voornemens voor het komende jaar voor. Dit in de vorm van een offerte.

In 2016 ontving Landschapsbeheer Friesland van de Provincie een bedrag van € 248.200. Het gaat hierbij om een beschikking, waarvan de afrekening nog moet plaatsvinden.

Bijdragen projecten

Alle projecten, uit te voeren binnen de projectenorganisatie, hebben een zodanige financieringsopzet dat ze financieel quitte draaien. Dit betekent dat per project een financieringsopzet wordt gemaakt, dat er subsidies en fondsen en andere bijdragen worden aangevraagd en dat plannen conform het vastgestelde dekkingsplan worden uitgewerkt. Vervolgens worden deze zowel inhoudelijk als financieel verantwoord.

Verkorte weergave van de balans en van de staat van baten en lasten over 2016 (in €)

Een volledige jaarrekening kan op de website van onze stichting worden gedownload via <http://www.landschapsbeheerfriesland.nl/contact/formulier>

		2016		2015	
		€	€	€	€
BALANS	Activa				
	<i>Vaste activa</i>				
	Materiele vaste activa	€	16.577	€	1.259
	<i>Vlottende activa</i>				
	Voorraden	€	5.948	€	7.170
	Debiteuren en overige vorderingen	€	184.981	€	134.754
	<i>Liquide middelen</i>	€	343.847	€	480.237
	Totaal activa	€	551.352	€	623.420
	Passiva				
	<i>Eigen vermogen</i>				
	<i>Vrij besteedbaar vermogen</i>				
	Continuïteitsreserve	€	12.638	€	92.703
Bestemmingsfondsen	€	103.421	€	107.452	
<i>Vastgelegd vermogen</i>					
Fonds activa bedrijfsvoering	€	16.577	€	1.259	
Totaal eigen vermogen	€	132.636	€	201.414	
Schulden op korte termijn	€	418.716	€	422.006	
Totaal passiva	€	551.352	€	623.420	

		Exploitatie 2016		Exploitatie 2015	
		€	€	€	€
STAAT VAN BATEN EN LASTEN	Baten				
	Baten uit eigen fondsenwerving	€	-	€	-
	Baten uit acties van derden	€	158.124	€	187.500
	Subsidies en bijdragen van overheden	€	577.753	€	998.239
	Overige baten	€	546.115	€	511.988
	Totaal beschikbaar voor de doelstelling	€	1.281.992	€	1.697.726
	Besteed aan doelstelling				
	Projecten	€	798.913	€	1.097.953
	Producttaken	€	433.106	€	155.492
	Frictiekosten	€	-	€	180.000
		€	1.232.019	€	1.433.445
	Beheer & administratie	€	118.752	€	139.696
Totaal besteed aan de doelstelling	€	1.350.771	€	1.573.142	
Saldo	€	- 68.779	€	124.585	
	€		€	1.697.726	
Saldo toegevoegd (onttrokken) aan					
<i>Eigen vermogen (vastgelegd vermogen)</i>					
Mutatie bestemmingsfondsen organisatie	€	- 4.030	€	77.942	
<i>Eigen vermogen (vrij besteedbaar vermogen)</i>					
Mutatie continuïteitsreserve	€	- 80.066	€	49.830	
Mutatie fonds activa bedrijfsvoering	€	15.318	€	- 3.186	
	€	- 68.779	€	124.585	

Voor een specificatie toelichting lastenverdeling verwijzen wij naar bijlage 1 e.

ACCOUNTANTSVERKLARING

De in dit verslag opgenomen verkorte jaarrekening 2016, bestaande uit de samengevatte balans per 31 december 2016 en de samengevatte staat van baten en lasten over 2016 zijn ontleend aan de gecontroleerde jaarrekening 2016 van Stichting Landschapsbeheer Friesland te Beetsterzwaag. Wij hebben een goedkeurend oordeel verstrekt bij die jaarrekening in onze controleverklaring van 26 april 2017. Desbetreffende jaarrekening en deze samenvatting daarvan, bevatten geen weergave van gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden sinds de datum van onze controleverklaring van 26 april 2017.

De samengevatte jaarrekening bevat niet alle toelichtingen die zijn vereist op basis van Richtlijn 650 Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen, zoals opgesteld door de Raad voor de Jaarverslaggeving. Het kennismaken van de samengevatte jaarrekening kan derhalve niet in de plaats treden van het kennismaken van de gecontroleerde jaarrekening van Stichting Landschapsbeheer Friesland.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van een samenvatting van de gecontroleerde jaarrekening in overeenstemming met de grondslagen zoals beschreven in de toelichting op de jaarrekening.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de samengevatte jaarrekening op basis van onze werkzaamheden, uitgevoerd in overeenstemming met Nederlands Recht, waaronder de Nederlandse Standaard 810, "Opdrachten om te rapporteren betreffende samengevatte financiële overzichten".

Oordeel

Naar ons oordeel is de samengevatte jaarrekening in alle van materieel belang zijnde aspecten consistent met de gecontroleerde jaarrekening van Stichting Landschapsbeheer Friesland voor het jaar geëindigd op 31 december 2016 en in overeenstemming met de grondslagen zoals beschreven in de toelichting op de jaarrekening.

Drachten, 26 april 2017

VAN DER VEEN & KROMHOUT
Registeraccountants
w.g. R.A. Noordhuis RA

Bestemming resultaat en beleid t.a.v. reserves

Het bestuur streeft naar een continuïteitsreserve van maximaal ca. € 200.000.

Deze reserve dient ter dekking van risico's in de bedrijfsvoering, continuïteit van projecten en het opvangen van tegenvallers in projecten.

Het beleid is om in de post algemeen maximaal € 191.000 te hebben.

Hiermee moeten dekkingsproblemen kunnen worden opvangen in een of meer projecten, of een kwartaal overbruggen in loon- en bijkomende kosten in projecten. Hierbij mag opgemerkt worden dat in slechts enkele gevallen sprake zal zijn van problemen met de financiering, in verhouding tot de vele projecten die jaarlijks uitgevoerd worden.

Voor dit onderdeel van de continuïteitsreserve wordt uitgegaan van 25% van de orderportefeuille (loonkostencomponent), zijnde € 564.000. 25% hiervan is € 141.000.

Daarnaast is minimaal een bedrag van € 50.000 nodig ter dekking van de verplichting personeelskosten.

Het saldo bedraagt per 31 december 2016		€ 29.215
en bestaat uit:		
fonds activa bedrijfsvoering		€ 16.577
algemeen		
continuïteitsreserve	€ 76.743	
verplichting personeelskosten	€ 64.105-	

	€ 12.638	€ 12.638

		€ 29.215

Bestemming resultaat 2016: Het saldo van € 51.336- is ten laste gebracht van de continuïteitsreserve van de stichting.

Aansluiting bestemming resultaat:

2016 is afgesloten met een negatief resultaat van € 51.336-, dit is ten laste gebracht van de continuïteitsreserve.

In de jaarrekening 2016 (blz. 7) is dit als volgt verwerkt in de mutatie vrij besteedbaar vermogen:

De mutatie van € 80.066- bestaat uit:

mutatie verplichting personeelskosten (afbouw schuld aan personeel inzake verlofuren)	€ 13.411-
onttrekking uit continuïteitsreserve tbv fonds personeel voor kosten ontslag-transitievergoeding	€ --
onttrekking aan continuïteitsreserve als gevolg van afschrijving activa	€ 15.318-
onttrekking nadelig resultaat aan cont.reserve	€ 51.336-

	€ 80.066-

De stichting voert geen risicovolle beleggingen uit. De reserves worden beheerd op een spaarrekening.

Het percentage van het totaal van de bestedingen aan de doelstelling ten opzichte van het totaal van de baten voor het jaar 2016 is 90,7% (2015: 91,8%). Ten opzichte van het totaal aan lasten is dit voor 2016 91,2% (2015: 91,1%).

Vaststelling jaarbegroting 2017

Op 28 september 2016 heeft het bestuur van de stichting de jaarbegroting voor 2017 vastgesteld. Daarmee zijn de financiële en beleidsmatige richtlijnen voor het boekjaar 2017 voor de organisatie bepaald. Deze begroting staat in bijlage 1e.

2 Activiteiten en werkwijze

2.1 Activiteiten

Vanaf 2014 heeft Landschapsbeheer Friesland haar werk ingedeeld in een aantal thema's. Deze thema's zijn geïntroduceerd in ons *Meerjarenprogramma 2013-2016*:

- De Actieve Burger
- Ruimtelijke Kwaliteit: Identiteit van de eigen omgeving
- Duurzaamheid
- Biodiversiteit

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst een aantal in het oog springende activiteiten in het afgelopen jaar, verdeeld over de thema's.

Voor het totaaloverzicht van onze activiteiten verwijzen we naar:

1. *het prestatieoverzicht van de productafspraken (2.3 en 2.4)*
2. *het projectenoverzicht (2.5)*

De rollen die LBF invult in de diverse thema's en projecten zijn verschillend van aard, zoals ook beschreven in hoofdstuk 1.

Vaak heeft LBF de taak van projectleider en die van kennisleverancier/ adviseur.

Een aantal activiteiten uitgelicht

De Actieve Burger

Natuurontmoetingstuin

In 2016 heeft de natuurontmoetingstuin in de wijk Noorderhoek te Sneek vorm gekregen. De tuin heeft een bijzondere locatie in een woonwijk tussen een asielzoekerscentrum, de GGD, een vestiging van de JP van den Bent Stichting en drie basisscholen, waaronder een asielzoekersschool. Het is dus de perfecte locatie om verschillende soorten mensen met elkaar kennis te laten maken in een natuurlijke omgeving. Het terrein was jarenlang in gebruik als volkstuincomplex. De gemeente had de locatie bestemd voor woningbouw, maar door de crisis leken deze plannen niet door te gaan. Het terrein van vijf hectare groot lag als een groene oase tussen de bebouwing van Sneek met perceeltjes kruidenrijk gras, fruitbomen, houtsingels en sloten.

Mensen van het Wijkplatform Noorderhoek bedachten dat het terrein voor de wijk een functie zou kunnen krijgen door het open te stellen en er een wandelpad aan te leggen. Landschapsbeheer Friesland coördineert een groot deel de activiteit.

Terwijl het plan voor het maken van een wandelpad over het terrein steeds meer vorm kreeg, besloot gemeente Zuidwest-Friesland in 2015 plotseling dat driekwart van het terrein bestemd zou worden voor een asielzoekerscentrum. Het AZC zou plaats bieden aan 500 bewoners en de eerste bewoners zouden in het najaar van 2016 al arriveren. Er is een klankbordgroep opgericht met daarin een vertegenwoordiging van de wijk.

Op aanraden van Landschapsbeheer Friesland hebben de wijkbewoners ingebracht dat de units van het asielzoekerscentrum twee verdiepingen moesten krijgen in plaats van één.

De overweging hierbij is dat er meer ruimte overbleef waardoor de kenmerkende structuur van slootjes en de houtsingels gespaard kon blijven.

Het resultaat was dat er ongeveer 1,2 hectare is overgebleven van het terrein, waarvan een halve hectare een bestemming zou kunnen krijgen voor de wijk, de omringende scholen en instellingen.

Het Wijkplatform Noorderhoek heeft vervolgens samen met de Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij (KNHM) en Landschapsbeheer Friesland een werkgroep opgericht. Binnen de werkgroep werd het idee geboren om van een halve hectare een natuurontmoetingstuin te maken voor wijkbewoners, schoolkinderen en asielzoekers.

Het Wijkplatform Noorderhoek en de KNHM hebben de fondsenwerving voor de tuin voortvarend opgepakt, waardoor gelukkig snel een start gemaakt kon worden met de uitvoering. De planning van de ontwikkeling van de tuin moest namelijk aangepast worden aan de planning voor de bouw van het asielzoekerscentrum. Daarom moest er veel gedaan worden in een korte periode.

Samen met de werkgroep hebben wij de wensen voor de natuurontmoetingstuin op papier gezet, aldus de projectleider. Henk Pleiter, natuurtuinontwerper, heeft op basis van deze wensen een ontwerp gemaakt. Hij werkt graag met puinbrokken van oude gebouwen en gebruikt veel waterpartijen en inheemse planten in zijn ontwerpen. De wensen van de wijkbewoners waren onder andere veel natuur, een natuurlijke oever bij het water, behoud van bestaande bomen, een speelplek, een zonneweide en een plek voor een buitenlokaal voor de scholen. De basisscholen kunnen er straks terecht voor natuur- en milieu-educatie en de wijkbewoners voor een wandeling en een praatje. Maar er kunnen ook evenementen worden georganiseerd, zoals een kerstmarkt of voorjaarsfair. Het is in ieder geval een bijzondere tuin geworden om elkaar te ontmoeten.

Groene knopen Rode draden

Het project Groene Knopen Rode Draden, gefinancierd door het Prins Bernhard Cultuurfonds, heeft enkele jaren succesvol gedraaid in de 3 noordelijke provincies. Het idee is dat er met kleine financiële steun dorps- en buurtinitiatieven tot ontplooiing worden gebracht. De aanplant en het onderhoud van boomgaarden (groene knoop) worden als middel ingezet om de sociale verbanden in een buurt of dorp aan te halen (rode draad). De 4e en laatste fase van het project richtte zich op boomgaarden in de buurt van scholen. In 2016 is hier op een aantal plaatsen in de provincie uitvoering aan gegeven. De voorbeelden laten zien dat er bij scholen volop behoefte is om de omgeving van een school groener in te richten.

Bij het personeel van de samenwerkingsschool de Wâldiik in Boelenslaan leeft al lange tijd de wens om een deel van het schoolplein te vergroenen. Op initiatief van een docent is een plan ontwikkeld om het schoolterrein deels om te vormen tot een eettuin, waarin ruimte is voor fruit met de bijbehorende natuur. Hierbij zal op enkele plaatsen de bestaande beplanting plaats moeten maken voor meer insectenvriendelijke beplanting.

In Hemelum is sinds 2015 een werkgroep actief om het plaatselijke parkje nieuw leven in te blazen. Het park is verwaarloosd en daar er in Hemelum een oud Russisch orthodox klooster is gevestigd, heeft men besloten het parkje in te richten als een moderne Kloostertuin. Om een breed draagvlak te krijgen en om de jeugd van het dorp erbij te betrekken, wordt een deel van de Kloostertuin ingericht als schooltuin met een aantal bedden en veel fruitbomen. Doordat de schooltuin een

onderdeel van de Kloostertuin wordt is er voor deze wens een goede oplossing gevonden. Het linker vakkengedeelte wordt de schooltuin.

Het plein bij de Steve Jobsschool in Sneek maakt onderdeel uit van een groter geheel, nl de ontwikkeling van een voormalig volkstuintencomplex tot een natuurontmoetings-tuin. Van dit terrein, kunnen de verschillende omwonenden en scholieren gebruik maken en er gezamenlijke activiteiten ontwikkelen. Gebruikers van deze tuin zijn o.a. bewoners van het aangrenzende AZC, van de JP Van Den Bentstichting en van twee basisscholen waaronder de Steve Jobs school.

Ruimtelijke kwaliteit: Identiteit van de eigen omgeving

Elzensingellandschap Terschelling

In de binnenduinrand van Terschelling liggen op een groot deel van de perceelgrenzen elzensingels. Hierdoor is een afwisselend landschap ontstaan dat deze zone een speciaal karakter geeft. Dit elzensingellandschap is karakteristiek voor Terschelling. Hiermee onderscheidt het eiland zich van de andere Waddeneilanden. De kernkwaliteiten zijn hier de afwisseling van open en gesloten landschap, met de zichtlijnen van de duinen naar de polder.

De eilanders zijn trots op hun landschap en willen dit graag behouden. In het Ontwikkelplan Terschellinger polder (2012) is het herstel en duurzaam beheer van het elzensingellandschap als één van de vijf essentiële opgaven voor het eiland benoemd.

Doel van het project was om een duurzaam systeem voor het onderhoud van de elzensingels te ontwikkelen en het onderhoud van de eerste 3 kilometer elzensingel uit te voeren.

In de loop van het project werd het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid operationeel. In september 2016 heeft het Agrarisch Collectief Waddenvogels met behulp van Landschapsbeheer Friesland een gebiedsplan ingediend voor het beheer van het elzensingellandschap op Terschelling. Dit plan is gehonoreerd. Hiermee krijgen voor de eilanders de mogelijkheid om voor de elzensingels beheercontracten af te sluiten. Dat wil zeggen dat zij een vergoeding voor het onderhoud van de elzen kunnen krijgen.

In de voorbereiding van het gebiedsplan zijn 76 individuele eigenaren op het eiland benaderd met de vraag of ze voor hun singels beheercontracten willen afsluiten. Om mee te kunnen doen is namelijk de kwaliteit van de singel bepalend. Voor 23 eigenaren/gebruikers zijn contracten opgesteld en zij hebben hun singels aangepakt. In het project is aan 5670 mtr. elzensingel onderhoud uitgevoerd, waarbij 9241 nieuwe elzen

zijn aangeplant. Voor een deel van deze singels is een beheerpakket afgesloten. De eilanders hebben het onderhoud zelf uitgevoerd. Landschapsbeheer heeft de schouw uitgevoerd en het uitgevoerde beheer met de eilanders besproken.

Om de eilanders meer bekend te maken met de wijze waarop een elzensingel onderhouden wordt is er een onderhoudsposter en een folder ontwikkeld. Zowel de poster als de folder zijn onder de eilanders verspreid. In samenwerking met Staatsbosbeheer en de gemeente is een houtdag georganiseerd. Tijdens deze dag zijn demonstraties gegeven over het afzetten van elzen, zijn lezingen gehouden, is via een standje informatie aangereikt en is de poster uitgedeeld. Deze dag is door een paar honderd mensen bezocht.

Geocaching Langs de Friese Waterlinie

Doel van het project was de aandacht van een breed publiek op de Friese Waterlinie te richten door met moderne technieken een zoektocht te voet, met de fiets of in de auto langs de waterlinie te maken.

Op 27 mei 2015 werd het projectplan “De Friese Waterlinie, een ontdekkingstocht met geocaching” bij de provincie ingediend voor een bijdrage uit het Iepen Mienskipfûns. Het initiatief om de Friese Waterlinie met behulp van moderne technieken te laten ontdekken door een breed publiek kwam van Karst Berkenbosch. Hij is wat de Friese Waterlinie betreft een bekend figuur uit de streek. Berkenbosch heeft Landschapsbeheer Friesland gevraagd om te helpen bij dit project. Landschapsbeheer ondersteunde dit initiatief, leverde een financiële bijdrage en diende het plan in voor een bijdrage uit het Mienskipfûns. De overige financiering werd verkregen door bijdragen van de PW, Janssen’s Friesche Stichting, het Rabobank Coöperatiefonds en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Bij alle schansen en plaatsen waar vroeger schans hebben gelegen zijn geocaches verstopt en wordt het algemene verhaal én het verhaal van de specifieke schans in de Friese Waterlinie op locatie verteld. Concreet houdt dit in dat er terplekke een koker in de grond is verstopt met daarin per schans een beeldend verhaal over een gebeurtenis die zich tijdens de belegering van Bommen Berend in 1672 en 1673 op deze specifieke plek heeft afgespeeld. Er zijn op 15 locaties waterdichte kokers verstopt met daarin het verhaal, een plattegrond van het gebied, een historische kaart van het landschap rond 1664-1718 en een logboekje. Via www.defriesewaterlinie.nl en www.landschapsbeheer-friesland.nl kunnen geïnteresseerden een handleiding downloaden met daarin algemene informatie over de Friese Waterlinie. Vervolgens wordt uitgelegd hoe men de 15 kokers terug kan vinden. Daarvoor moet een aantal puzzels opgelost worden. De juiste oplossing van de puzzel vormt een coördinaat dat ingevoerd kan worden op een GPS-toestel of mobiele telefoon. Zodoende wordt duidelijk waar de koker in de grond zit verstopt.

Op 14 juni is het product gepresenteerd aan de media, genodigden en belangstellenden in hotel Lunia. Gedeputeerde Johannes Kramer heeft symbolisch de eerste koker opgespeurd en uit de grond getrokken. Op deze dag heeft Omrôp Fryslân aandacht besteed aan het initiatief door een interview uit te zenden met initiatiefnemer Karst Berkenbosch. Projectleider Karin Sjoukes heeft op de radio uit de doeken gedaan wat het project kan betekenen voor de recreatie in Zuidoost Friesland. De Leeuwarden Courant heeft een artikel geplaatst over het Schanskistjesproject. Ook lokale media hebben aandacht besteed aan het initiatief.

<http://www.friese-waterlinie.nl/wp-content/uploads/2016/06/Schansdocumentconceptblauw.pdf>

Project Kongsi van de eendekooi in volle gang

In 2016 is druk gewerkt aan het herstel van vier eendekooien in Friesland. Als alle vergunningen rond zijn en de eigenaren van de kooien zijn akkoord met de plannen, wordt ook gestart met de andere tien kooien.

In de Talmakooi bij Engwierum hebben vrijwilligers in februari 2016 de restanten van de oude vanginrichting verwijderd. Deze wordt in zijn geheel vernieuwd. De kooi wordt gebaggerd en er wordt nieuwe beschoeiing langs de oever geplaatst. Om de kooi te kunnen baggeren, moet er ruimte in het kooibos komen. Het kooibos is een dichtbegroeid bos om de kooi af te sluiten van de drukke omgeving. De uitvoeringsdienst van Landschapsbeheer Groningen heeft de groenwerkzaamheden voor haar rekening genomen.

De eigenaar van de kooi 'Bij de Hel' te Hallum, de oudst geregistreerde eendekooi in dit project, heeft zelf werkruimte gemaakt in het kooibos. Bij deze kooi is ook gebaggerd en beschoeiing geplaatst. Ook is de vanginrichting aangepast. In eerder uitgevoerde herstelwerkzaamheden zijn de traditionele rietschermen vervangen door functionele houten platen, daar worden nu riet- en wilgentenenschermen voor geplaatst zodat zowel vorm als functie bediend worden.

In twee eendekooien op Terschelling is er in 2016 ook veel werk verzet. Samen met leerlingen van het Nordwin-college is Staatsbosbeheer, die eigenaar is van de Landerumer- en Hoornerkooi, bezig geweest om werkruimte te maken in het kooibos en met het tijdelijk afbreken van de vanginrichting.

Ondertussen wordt er ook hard gewerkt aan minibio-graphieën van de kooien. De kooien hebben vaak een rijke geschiedenis en soms vinden we aparte verhalen.

Zo werd in 1772 de boerderij bij de Ponekooi verkocht aan Reijer Corneliz Dijt. De kooi was niet bij de koop inbegrepen en de nieuwe eigenaar moest rekening houden met de wensen van de eigenaar van de kooi. In het contract stond onder meer dat de Reijer Corneliz Dijt geen pannenkoeken mocht bakken in zijn nieuwe woning. Hij mocht overigens ook niet timmeren, schreeuwen of een vuur aanmaken.

Stem op de Friese WIJlanden

Als je als toerist naar Nederland gaat, welk gebied moet je gezien hebben? Het ministerie van Economische zaken ging in 2016 op zoek naar de natuurgebieden met de potentie tot internationale allure en had hiervoor een wedstrijd uitgeschreven. Zij willen graag de bekendheid van de Nederlandse parken verbeteren. En ze net als andere nationale parken elders in de wereld, zoals bijvoorbeeld Yellowstone National Park in Amerika, een trekpleister laten zijn voor de eigen bewoners, recreanten en toeristen.

Om mee te doen met de wedstrijd 'het mooiste natuurgebied van Nederland', was de opdracht een plan te schrijven waarin uitgelegd wordt hoe je het gebied wereldwijd op de kaart gaat zetten.

Het Friese natuurgebied de Alde Feanen met de aangrenzende nationale landschappen "de Noardlike Fryske Wâlden" en "Súdwest Fryslân" hebben meegedaan aan de wedstrijd.

De Alde Feanen wilde graag meedoen, zij hebben Koöperaasje DoarpenLân gevraagd om het plan te schrijven. LBF heeft vervolgens deze opdracht voor Doarpenlân ingevuld.

Tijdens het project werd duidelijk dat de landschappen "Noardlike Fryske Wâlden" en "Sudwest Fryslân" ook interesse hadden in de wedstrijd.

Uiteindelijk is de Koöperaasje procesbegeleider geworden en hebben we de samenwerking opgezocht met deze landschappen. De kracht van deze drie gebieden is gebundeld en is onder één merknaam naar buiten gebracht, namelijk De Friese WIJlanden. Hiervoor is een compleet Bidbook gemaakt.

De Friese WIJlanden is een verwijzing naar de Friese 'mienskip'. De Alde Feanen, de Noardlike Fryske Wâlden en Súdwest Fryslân is Nederland in een notendop. "De Alde Feanen heeft prachtige natuur, de Noardlike Fryske Wâlden heeft een bijzonder elzensingellandschap en Súdwest Fryslân heeft de unieke weidse uitzichten. Het is het land van wouden, water en weiden. Je kunt heel Nederland qua landschap in het gebied beleven. Het is erg goed bewaard gebleven en vanaf het water kun je het hele gebied ervaren.

De vakjury heeft van de 19 inzendingen 12 door laten gaan naar de publieksronde, waaronder die van de Friese WIJlanden. Vanaf 10 oktober tot 31 oktober mocht het Nederlandse publiek stemmen. De Friese WIJlanden heeft in de beperkte tijd waarin de samenwerking tot stand is gekomen 3213 stemmen weten te verzamelen. Gezien de grote bekendheid die de drie winnaars Wadden, Veluwe en Hollandse Duinen al hadden geen geringe prestatie! De drie samenwerkingspartners Noardlike Fryske Wâlden, Mar en Klif en Nationaal Park De Alde Feanen gaan de komende jaren dan ook zeker verder met het verzilveren van het opgebouwde kapitaal.

Thema Biodiversiteit

Meldpunt vleermuizen en steenmarters

Het meldpunt bestaat vanaf 2007 en het aantal meldingen neemt toe. Dit zal te maken hebben met de uitbreiding van de steenmarter, maar kan ook te maken hebben met een toenemende bekendheid van het meldpunt, alsook de bekendheid van de steenmarter in het algemeen. Heel vaak horen we van mensen dat de steenmarter al bij familie, vrienden en kennissen 'op bezoek is geweest'. Er wordt veel over de steenmarter gesproken!

In 2016 zijn er 235 meldingen bij het meldpunt binnen gekomen (dit was in 2015: 150 stuks).

Vleermuizen

In 47 gevallen was de gemelde soort een 'vleermuis'. Lang niet alle melders zijn bezocht en in niet alle gevallen kon de soort 'vleermuis'

bevestigd worden, maar de inschatting is dat het in vrijwel de meeste gevallen daadwerkelijk om vleermuizen ging. De meeste meldingen hadden betrekking op vleermuizen die in woningen/ gebouwen aangetroffen werden of buitenshuis, in de tuin o.i.d.

In de meeste gevallen betrof het niet-gewonde dieren, die na advisering vanuit het meldpunt veelal door de melders op een geschikte plek werden geplaatst, waarna ze de volgende avond/nacht hun weg konden vervolgen.

In sommige gevallen werd (vermeende) overlast gemeld, van dieren die in een spouwmuur zaten of achter de betimmering van een woning o.i.d.

Tot slot waren er – net als voorgaande jaren – ook mensen die bang waren voor de dieren en/of niet meer ‘op hun balkon konden, omdat er iedere dag keuteltjes lagen.....’ Veel van dergelijke meldingen konden telefonisch afgehandeld worden.

Enkele melders zijn bezocht en in een enkel geval is een vleermuis ter opvang naar de Fûgelhelling gebracht.

Steenmarters

Van de steenmarter kwamen in 2016 183 meldingen binnen. Dat zijn er erg veel en geprobeerd is tijdens het eerste telefoontje al een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de werkelijke situatie. Bijvoorbeeld of het daadwerkelijk om een steenmarter ging, of wellicht een ander dier, en wat de overlast exact inhield. Tevens werd met regelmaat aan de bewoners geadviseerd om eerst zelf op zoek te gaan naar mogelijke toegangswegen van de steenmarter en deze waar mogelijk af te sluiten. Omdat ook voor de steenmartermeldingen geldt dat niet alle melders bezocht zijn, waardoor niet overal exact nagegaan kon worden of het daadwerkelijk om een steenmarter ging. Toch hebben we een goede inschatting kunnen maken:

• inderdaad (overlast van) (een) steenmarter(s)	102x
• waarschijnlijk (overlast van) (een) steenmarter(s)	34x
• mogelijk (overlast van) (een) steenmarter(s)	26x
• waarschijnlijk geen (overlast van) (een) steenmarter(s)	11x
• geen (overlast van) (een) steenmarter(s)	10x

In de gevallen waar het (waarschijnlijk) geen steenmarter betrof ging het mogelijk om muizen en/of ratten.

In sommige gevallen was er echt duidelijke overlast en/of schade van steenmarters, bijvoorbeeld door stank van latrines en/of prooiresten, urineplekken in plafonds, kapotte isolatiematerialen, gaten in rieten daken e.d. In andere gevallen ging het waarschijnlijk om steenmarters die alleen aan de buitenkant van een woning o.i.d. verbleven en/of gehoord of gezien werden. Ook waren er diverse meldingen van steenmarters in auto's, waarbij het dier schade veroorzaakte aan isolatiematerialen en kabels in het motorcompartiment.

Vanuit Joure kwam een melding van meerdere steenmarters die een hond aangevallen zouden hebben. Uiteindelijk bleek het waarschijnlijk te gaan om jonge steenmarters waarvan de ouders doodgereden waren. De jonge dieren zaten op een brug en werden ‘opstandig’ toen hond en baas de brug passeerden.

In Garijp meldden bewoners dat hun konijnen ten prooi waren gevallen aan steenmarters. Althans, mogelijk! Want – hoewel de steenmarter met regelmaat in de buurt gezien werd – is een andere predator (bunzing, hermelijn) niet geheel uit te sluiten.

Uit Heerenveen kwam een melding van een oude bewoonster van een serviceflat. Mevrouw had een paar keer in de woonkamer een steenmarter gezien. Het dier had naast de televisie gezeten en zelfs in haar zitbank! Uiteindelijk hebben we vanuit het meldpunt geadviseerd om mevrouw psychische zorg te verlenen!

Bij een handvol meldingen werd een andere soort dan steenmarter of vleermuis gemeld: otter, vos, wezel, rat en wespen! De melding van een otter kwam uit Sneek. In een jachthaven aldaar werden

uitwerpselen op schepen aangetroffen. Wetterskip stelde vast dat het inderdaad om een otter bleek te gaan.

Exact 20 meldingen die binnen kwamen waren uit andere provincies dan Friesland. Overigens half om half meldingen vleermuis en steenmarter. De melders werden telefonisch te woord gestaan, eventueel doorverwezen maar uiteraard niet bezocht!

Licht op natuur – vleermuispalen op NAM-terreinen

In 2016 werd gestart met het project Licht op natuur, een project waarin samengewerkt wordt met het NIOO (Nederlands Instituut voor Ecologie) en de NAM (Nederlandse Aardolie Maatschappij). Landschapsbeheer Friesland voert voor het NIOO, en deels gefinancierd door de NAM, een wetenschappelijk experiment uit. Een experiment dat onderdeel is van een groot onderzoek dat geïnitieerd is door het NIOO. Het onderzoek kijkt naar de effecten van kunstlicht op natuur (www.lichtopnatuur.org). In dit deel van het project wordt gekeken naar de invloed van kunstlicht op vleermuizen. Op een 16-tal NAM-locaties zijn raaien met steeds vier palen met ieder twee vleermuis kasten geplaatst. Aan de helft van de palen werd tevens een lichtinstallatie bevestigd, waarmee de vleermuis kasten aan die palen 's nachts in het licht hangen. In het experiment wordt nagegaan of vleermuizen voorkeur geven aan de kasten die in het donker of juist in het licht hangen. Monitoring van de kasten vindt met name in het najaar plaats, in de tijd dat de trek plaatsvindt van de ruige dwergvleermuis.

In het eerste half jaar 2016 werden de installaties geplaatst (palen, kasten, lichtinstallaties met zonnepanelen) en in september en oktober werden in twee ronden alle locaties (84 palen met ieder twee vleermuis kasten) bezocht en geïnventariseerd op de aanwezigheid van vleermuizen.

Tijdens de eerste ronde werden 22 vleermuis kasten vastgesteld waarin vleermuizen verbleven of verbleven hadden. Vijftien van deze kasten hingen in het donker, zeven in het licht.

Tijdens de tweede ronde werden ook weer 22 kasten vastgesteld waarin bewoning van vleermuizen was of waarin vleermuizen hadden verbleven. Nu ging het om dertien van de kasten die in het donker hingen en negen in het licht.

Het onderzoek wordt in 2017 en 2018 voortgezet en in de najaren worden opnieuw monitoringronden langs de kasten uitgevoerd. Daarna worden de resultaten geanalyseerd!

Uitwerking ANLb 2016

Het nieuwe stelsel Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) is 1 januari 2016 van start gegaan. Vanaf dat moment kunnen eigenaren/beheerders van agrarische percelen uitvoering geven aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer binnen dit nieuwe stelsel, waarbij ze lid worden van en een overeenkomst aangaan met een van de zeven collectieven in Friesland. Het beheer dat uitgevoerd wordt ligt in verschillende leefgebieden. Beheer van landschapselementen zoals houtwallen en singels valt onder het leefgebied Droge Dooradering.

Al langere tijd werkt Landschapsbeheer Friesland aan (de voorbereiding van) het ANLb 2016, samen met diverse agrarische collectieven, bijvoorbeeld door advisering op diverse vlakken zoals proces, maar bijvoorbeeld ook de inhoud van de beheerpakketten.

In 2016 hebben we samengewerkt met vier agrarische collectieven.

Noardlike Fryske Wâlden (NFW)

Binnen het stelsel ANLb 2016 vinden in het veld controles plaats op de beheereisen die in de diverse beheerpakketten zijn opgenomen. Vanuit de overheid geeft RVO opdracht aan de NVWA om deze controles steekproefsgewijs uit te voeren. Daarnaast hebben de collectieven zelf een schouwcommissie om te schouwen op diverse parameters met betrekking tot (uitgevoerd) beheer en kwaliteit van de landschapselementen.

Landschapsbeheer Friesland heeft in het voorjaar van 2016 voor de NFW een digitaal systeem ontwikkeld voor de schouw van de landschapselementen binnen de Droge Dooradering. Het systeem is zo gemaakt dat de schouwers het veld in gaan met tablets en 'in de cloud' werken aan de schouw van vooraf geselecteerde elementen. In eerste instantie werd het systeem ontwikkeld en daarna zijn de schouwers door LBF opgeleid middels een korte theorie- en praktijkcursus die betrekking had op kennis en inhoud van landschap en de digitale techniek. Daarna is in het seizoen 2016 de eerste schouwronde uitgevoerd.

Naast de schouw heeft Landschapsbeheer Friesland in samenwerking met de NFW en ecologisch onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga een eerste aanzet gemaakt voor beheermonitoring in het kader van het ANLb 2016.

ELAN Zuidoost Friesland

Vanaf 2014 werd nauw samengewerkt met het collectief in Zuidoost Friesland ELAN, m.b.t. het nieuwe stelsel ANLb 2016. Ook in 2016 werd ELAN ondersteund met allerlei werkzaamheden:

- Aansturing beheerregisseurs voor beoordeling (kwaliteit) landschapselementen in het veld en het (digitale) systeem (ArcGIS online) en de tablets waarmee de BR's de gegevens in het veld opnemen. In 2016 werd een nieuwe ronde werving uitgevoerd, voor landschapselementen die vanaf 1 januari 2017 in beheer konden worden genomen.
- Mogelijkheden m.b.t. de uitvoering van botanisch beheer.
- Meldingen Boswet en de diverse gemeenten met betrekking tot de uitvoering van (kap)werkzaamheden.
- Diverse andere werkzaamheden, bijvoorbeeld m.b.t. het leefgebied Natte Dooradering, predatiekaarten t.b.v. weidevogelbeheer in leefgebied Open Grasland en andere diverse Gis-werkzaamheden.
- In 2016 is ook voor ELAN een start gemaakt met de uitvoering van de schouw, vergelijkbaar als in de NFW (digitaal, tablets, ArcGIS online).

Waddenvogels

Het leefgebied Droge Dooradering ligt voor het grootste deel in oost Friesland, in het werkgebied van de collectieven NFW en ELAN. Echter ook op Terschelling ligt een smalle strook in de binnenduinrand van het eiland dat aangemerkt is als leefgebied Droge Dooradering, m.n. door het daar aanwezige kleinschalige elzensingellandschap.

In samenwerking met de Agrarische Natuurvereniging Waddenvogels (Ameland, Terschelling, Schiermonnikoog) heeft Landschapsbeheer Friesland de werving van landschapselementen uitgevoerd. Dit werd gecombineerd met de werving in het kader van het project Herstel Elzensingels Terschelling. Een mooie combinatie, waarmee ook elementen die nog niet voldeden aan de benodigde kwaliteit, per 1 januari 2017 toch opgenomen konden worden in beheer. In het herstelproject kon de kwaliteit van diverse elementen verhoogd worden middels de uitvoering van diverse werkzaamheden als het afzetten van de beplanting, schonen van sloten en met name ook bijplanten van de singels! Ook zijn er diverse geheel nieuwe singels aangelegd die vervolgens in beheer konden worden genomen.

Landschapsbeheer Friesland heeft de benodigde gegevens verzameld en overgedragen aan de ANV Waddenvogels die vervolgens overeenkomsten aangegaan is met de diverse eigenaren/beheerders.

It Lege Midden

In 2016 werd ook met het collectief It Lege Midden samengewerkt. Zo werd er een korte analyse gemaakt van aanwezige landschapselementen in het (zand)gebied rond Sint Nicolaasga, liggend in een 'enclave' Droge Dooradering.

Daarnaast verzorgde Landschapsbeheer Friesland diverse kaarten voor eigenaren/beheerders die ten behoeve van het weidevogelbeheer op bepaalde plekken het waterpeil in sloten omhoog te brengen. Aan de hand van o.a. digitale hoogtekarten en waterpeilen werden kaarten gemaakt waarop zichtbaar werd op welke delen van agrarische percelen water zou komen te staan bij een opgezet waterpeil. De kaarten dienden als onderdeel van de aanvragen van benodigde vergunning. Tevens werd er voor It Lege Midden een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden voor digitale schouw van weidevogelbeheer en het digitaal intekenen van plas-drassituaties in het kader van weidevogelbeheer.

2.2 Werkwijze in relatie tot de participatiesamenleving

Huidige ontwikkeling

Uit de activiteiten en praktijkvoorbeelden van paragraaf 2.1 blijkt dat er sprake is van een toenemend zelforganiserend vermogen van de samenleving, ook wel de participatiesamenleving genoemd. De gevestigde rol van overheden en maatschappelijke instituties is aan het veranderen. Uit de ervaring blijkt dat er steeds meer sprake is van coproductie van publieke waarde waarbij Landschapsbeheer Friesland een intermediaire rol vervult als het gaat om de vermaatschappelijking van landschapszorg. Naast de oorspronkelijke landschapsdoelstellingen komt de verbondenheid tussen mensen (onderling) en hun omgeving dan ook nadrukkelijker als doelstelling naar voren. In samenwerking met anderen treedt Landschapsbeheer Friesland op als verbinder tussen lokaal betrokken partijen met als doel om te zorgen voor een vitaal en beleefbaar platteland met een sterke identiteit.

Het ‘traditionele’ vrijwilligerswerk, waarbij de maatregelen in het landschap niet het initiatief zijn van bewoners zelf lijkt langzaam te worden ingehaald door participatie-projecten waarbij het initiatief bij bewonersgroepen ligt. Landschapsbeheer Friesland heeft een stimulerende rol als het gaat om burgerbetrokkenheid. Dit doet de organisatie door initiatiefnemers te faciliteren en daadwerkelijk de mogelijkheid te geven om concreet aan de slag te gaan met de eigen omgeving. Afhankelijk van de behoefte worden maatschappelijke organisaties bij dergelijke projecten betrokken. Landschapsbeheer Friesland maakt daarbij zoveel mogelijk gebruik van het professionele netwerk binnen de publieke ruimte.

Met de geschetste ontwikkeling lijkt er langzaam een eind te komen aan beleid waarbij overheden een sterke sturende rol hadden binnen de ruimtelijke ordening. Dit top-down-beleid stond vaak op gespannen voet met de behoefte van mensen om te wonen en te werken in een ‘herkenbare’ omgeving met een sterke identiteit. De eenvormige Vinex-wijken worden door veel Nederlanders aangehaald als voorbeeld hoe het niet moet. Het platteland is in dezelfde periode eveneens eenvoudiger en minder herkenbaar geworden door een te eenzijdige belangenafweging.

De huidige ontwikkeling lijkt een duidelijke reactie hierop. In processen waarbij de burgers aan zet zijn wordt namelijk veel waarde gehecht aan het gebieds- of streekeigene, zodat de gewenste herkenbaarheid gewaarborgd is. Dit draagt voor veel mensen bij aan een prettiger woon- en werkklimaat. Kortom, de omgeving krijgt voor bewoners een duidelijke meerwaarde als bij de afstemming van functies de ontstaansgeschiedenis de drager vormt.

Afhankelijk van de situatie heeft Landschapsbeheer Friesland verschillende rollen binnen dit speelveld, namelijk:

- **Als aanjager:**

Projecten, waarbij het landschap de inspiratiebron vormt en waarbij burgers een onmisbare rol spelen als drager van het project. Hieronder vallen de Doarpen yn't Grien-projecten, maar ook het project ‘Terpen- en Wierdenlandschap, een verhaal in ontwikkeling’.

- **Als facilitator/adviseur:**

Projecten waarbij bewoners zelf het heft in handen hebben genomen om de eigen leefomgeving op te knappen en waarbij Landschapsbeheer er mede voor zorgt dat plannen uitgevoerd kunnen worden. Goede voorbeelden zijn het Koepelbosch-project, Lautastate Wier en Romte foar Blije.

- **Als verbinder:**

In een complexe samenleving waarbij diverse belangen voorrang vragen heeft Landschapsbeheer Friesland een onafhankelijke en daarmee verbindende rol; met name tussen overheid, bedrijfsleven en burger. Het concept 'Shared Green Space' biedt burgers niet alleen de mogelijkheid om mee te beslissen over de eigen groene omgeving, maar ook om deze zelf in te richten en te beheren.

Belangeloze inzet voor de samenleving

Volgens Landschapsbeheer Friesland neemt de belangeloze inzet van mensen voor hun omgeving niet af. Wel signaleren we dus een verschuiving van het structurele vaste vrijwilligerswerk naar het meer flexibele, eenmalige en/of projectgebonden vrijwillige inzet. Men wil zich tegenwoordig niet meer voor een lange tijd binden aan één en dezelfde organisatie. Landschapsbeheer Friesland zet daarom steeds meer in op korte, gerichte acties, waarbij de doelgroep zich steeds meer verbreedt. Het is niet alleen meer de vaste achterban, bestaande uit natuurliefhebbers, maar het zijn ook de actieve vrijwilligers in de dorpen die zich bij wijze van spreken gister nog bezig hielden met het dorps huis, vandaag met de groene omgeving en morgen met het organiseren van mantelzorg in het dorp.

Kwantiteit vrijwilligersuren

Ook in 2016 besteedden honderden vrijwilligers en scholieren vele uren aan het landschap. De uitgevoerde werkzaamheden droegen in belangrijke mate bij aan het onderhoud van natuur- en landschapselementen. Bovendien zorgde de vrijwillige inzet voor (meer) betrokkenheid en draagvlak. In 2016 besteedden scholieren en vrijwilligers, onder coördinatie van Landschapsbeheer Friesland, 23.853 uur aan het werken in en aan het landschap. Tabel 4 geeft een overzicht van alle vrijwilligersactiviteiten. De tabellen 2a, 2b, 2c en tabel 3 laten de kwantitatieve gegevens van werkdagen, vrijwilligers en scholieren zien alsmede het totaal aantal uren dat gewerkt is.

2.3 Prestatieoverzicht

In bijgevoegde tabel wordt een overzicht gegeven van de resultaten van 2016

De prestaties, zoals aangegeven in het activiteitenprogramma 2016, zijn nagelopen. Hiervan is in het schema de status aangegeven (kolom gerealiseerd: ja, nee, deels). Tevens zijn in de kolom Tijdsbesteding de benodigde uren aangegeven (begroot/besteed).

In de kolom Toelichting is waar nodig een toelichting of verklaring genoteerd.

Het Activiteitenprogramma 2016 is samengesteld in september-oktober 2015. Dit betekent dat zich in de loop van het najaar 2015 en gedurende 2016 velerlei ontwikkelingen hebben voorgedaan, die niet voorzien waren. Zowel ontwikkelingen t.a.v. geformuleerde taken als ook nieuwe ontwikkelingen.

In paragraaf 2.3 is een overzicht van de totale tijdsbesteding van de producttaken opgenomen. Hierin zijn de begrote en bestede uren naast elkaar gezet.

Tabel aansluiting producten met beleidsdoelen 2016 Landschapsbeheer Friesland

Thema	nr.	Productnaam	Activiteiten	Doelstelling	Kwantitatieve resultaten / Output	Gerealiseerd			Tijdsinvestering in uren		Opmerkingen
						Ja	Nee	Deels	Begrote uren 2016	Bestede uren 2016	
basistaken:	1	Adviezen burgers	Adviezen aan burgers waaronder erven	lokalfunctie; beantwoorden vragen landschap en doorverwijzen naar informatie	180 adviezen	X			113	121,75	
	2	Vrijwilligersinzet	Projectleiding coördinatie Faciliteren en aansturen van bestaande 25 vrijwilligersgroepen		ca. 500 vaste vrijwilligers	X			50	48	In aanvulling op de geoffreerde tijdsinvestering worden ook binnen de algemene exploitatie uren ingezet op begeleiding van vrijwilligers (537,5 uur).
			Begeiden van mentoren, o.a. voor begeleiding scholieren		ca. 10 mentoren en 2000 leerlingen	X			70	71	
			Werving vrijwilligers middels voorlichtingsbijeenkomsten, beurzen etc.			X			70	65,75	
			Kwaliteitszorg landschapsbeheer door vrijwilligers			X			70	66	
	3	Adviezen (semi) overheden, organisaties	Adviesing Grutsk, streekagenda's, gebiedsontwikkeling, bedrijventerreinen, vergroening landbouw (GLB), meedenken			X			125	164,5	Meer vraag dan begroot
	4	Meldpunt V & M	Klachtenafhandeling Vleermuizen en steenmarters	bescherming vleermuizen en marters door acceptatie door burgers en bedrijven bij vleermuisklachten en advies hoe te handelen bij steenmarterklachten	afhandelen maximaal 150 klachten	X			350	352	Vraag neemt nog steeds toe
			 totaal uren basistaken						1088	1719,25	
Productontwikkeltaken:											
Actieve burger	1	Herstel en versterken landschap	Herstelproject landschap zuidoost Fryslân	herstelprojecten	2 projecten	X			300	118	1 project Drachtster Compagnie
	2	Dorps Ontwikkelingsprojecten	Ontwikkelen groene dorpsprojecten voor 4 dorpen middels SGS-aanpak	gedragen plan van aanpak en financiering van 1 project voor 4 dorpen	1 clusterproject voor ca. 4 dorpen	X					1 project binnen Waddenregio gehonoreerd
	3	Akkoord van Earmewâld	Ontwikkelen educatieprojecten, ook buiten de Nationale landschappen	Plan voor 1 deelgebied landschapseducatie voor basisscholen	1 plan landschapseducatie voor een deelgebied		X				1 project landschapseducatie zuidoost gehonoreerd
	4	Groene initiatieven uit de Mienskip	Provinciebreed ontwikkelen van groene mienskipprojecten	gedragen project voor 1 of meer dorpen, wijken	1 project	X					1 project parkbossen Oldeberkoop ontwikkeld
Ruimtelijke kwaliteit	5	Gebiedsontwikkeling	Deelname aan ambtelijke teams landschap in gebiedsontwikkeling, ondersteunen vertegenwoordigers N en L	landschap waarborgen in L.I. Herstel (eizen) singellandschap, landschapsbiografie (Terschelling), ontsluiting landschap	werkwijze mbt landschap, landschap in inrichtingsplan Centrale As, ondersteuning leden L.I.cie, verhalen uit het landschap	X			300	420,75	Gewerkt aan genoemde lopende zaken en nieuwe ontwikkelingen, zoals ontwikkeling Waddenregio
	6	Landschapsbepalende cultuurhistorische elementen	Bijvoorbeeld Groene Kerkhoven, boerenerven, stinsterreinen of dijken in de noordelijke schil	plan van aanpak groot onderhoud, kwaliteitsimpuls, ontwikkelen vrijwilligersgroepen	1 project	X					Projecten Bekhofschans en Terbandster schans en ontwikkeling erfadvisering

Thema	nr.	Productnaam	Activiteiten	Doelstelling	Kwantitatieve resultaten / Output	Gerealiseerd			Tijdsinvestering in uren		Opmerkingen
						Ja	Nee	Deels	Begrote uren 2016	Bestede uren 2016	
Duurzaamheid	8	Energie uit Hout; biomassa	kennisbreng m.b.t. bijdrage biomassa aan financiering landschapsonderhoud	bijdrage biomassa aan financiering landschap	bijdrage aan plan implementatie Energie uit Hout NFW, bijdrage aan plan van aanpak vermarkting hout in Noordoost (Centrale As) en Zuidoost Friesland	X			250	259,5	Meegewerkt aan Biomassa room zuidoost, Energie uit hout noordoost + opzet haalbaarheidsonderzoek pelletering
	9	Nationale landschappen	NFW: deelnemen werkgroepen NL, uitbouwen landschapvisie, instellen houtwalcommissie, ZW: landschapsacademie	bijdrage aan goed functionerend NL	NFW: plan landschapsbiografie, opzet houtwalcommissie, kwalitatief goed landschapsbeheer (i.c.m. Energie uit Hout); ZW: kennis delen, kennisontwikkeling	X					Landschapsbiografie zuidwest en noordoost
	10	Financiering landschap	mogelijkheden verkennen financiering landschap, model verkennen met WSW's, advisering landschapsfonds	in beeld welke opties/acties te ondernemen financiering landschap, model dat toegepast kan worden bij financiering landschap tcm dorpen	bijdrage aan mogelijkheden (oa. uit dorpen) voor financiering landschap	X					Herijking Landschapsfonds Oranjevoud-Katlijk
Biodiversiteit	11	Gebiedscollectieven GLB	samenwerking met ANV's collectieven groene component GLB	implementatie beheer landschap in gebiedsaanvragen collectieven ELAN, NFW, Lege Midden en Waddenvogels, zodanig dat een bijdrage wordt geleverd aan biodiversiteit, kwaliteitscontrole en monitoring	opname kwalitatief goed landschapsbeheer in gebiedsaanvragen	X			200	200,25	ELAN, Noordelijke Wouden, Waddenvogels en Lege Midden
			totaal uren productontwikkeltaken						1050	998,5	
			totaal						2138	2717,75	

2.4 Overzicht tijdsbesteding producttaken (verdeeld over de thema's) 2016

	Verdeling naar thema's in landschapsbeleid	Tijdsbesteding in %		Uren	
		Begroot	Besteed	Begroot	Besteed
Basistaken	Thema's				
	Adviezen Burger	5%	2%	113	45,25
	Vrijwilligersinzet	23%	41%	500	1081
	Adviezen (semi) overheden, organisaties	6%	6%	125	164,5
	Meldpunt V&M	16%	13%	350	352
	Subtotaal	51%	62%	1088	1642,75
Product- ontwikkeltaken	Thema's				
	De Actieve Burger	14%	4%	300	118
	Ruimtelijke Kwaliteit: Identiteit van de eigen omgeving	14%	16%	300	420,75
	Duurzaamheid	12%	10%	250	259,5
	Biodiversiteit	9%	8%	200	200,25
	Subtotaal	49%	38%	1050	998,5
Totaal		100%	100%	2138	2641,25

2.5 Projectenoverzicht 2016

B Landschapsbeheer Particulieren en (semi-) overheden

- 1 Boschhoeve
- 2 Gebiedsfonds Oranjewoud-Katlijk
- 3 Gebiedsfonds Oranjewoud-Katlijk (admin.)
- 4 Takomst fan it Boerehiem uitv.
- 5 Centrale As Planvorming
- 6 Centrale As Realisatie
- 7 Aldegea hiem, singellân & DYG
- 8 Energie uit hout implementatie
- 9 Erfplannen vanaf 2015
- 10 Landschapscoördinatie GLB NFW
- 11 Landschapscoördinatie GLB ELAN
- 12 Collectief It Lege Midden
- 13 Ondersteuning Schouwcommissie NFW
- 14 Ervenproject LBG
- 15 Hoogtekaarten NFW

C *Cultuurhistorisch en aardkundig landschapsbeheer*

- 1 Regie Friese waterlinie
- 2 Terpen & Wierden (LBG)
- 3 Kongs van de Kooi-eend
- 4 Elzensingels Terschelling
- 5 Wandeltotaalplan
- 6 Fr. Waterlinie geocaching schanskistjes
- 7 PvA Koepelproject Waddenkust
- 8 Bidbook Alde Feanen
- 9 Greidhoeke op de kaart
- 10 Houtdag Terschelling
- 11 Waddenfonds aanvraag Koepelproject
- 12 Terp fan e Takomst (KDL)
- 13 Onderz. gescheperde schaapskudde (KDL)
- 14 Vervolg Bekhofschans (KDL)

D *Soortenbeheer*

- 1 Ringslang Oldelamerpolder/Zandhuizerveld fase 2
- 2 Biotoopverb. Ringslang 2013-2015

E *Vrijwilligerswerk*

- 1 Cursuswerk
- 2 Koepelbos Oldeberkoop
- 3 Shared Green Space ZWF
- 4 Sankastielen, Staten en Stinzen
- 5 Scholenproject vanaf 2015
- 6 Maatschappelijke stage vanaf 2015
- 7 Hoogstambrigade vanaf 2015
- 8 Natuurwerkdag vanaf 2015
- 9 Lauta State Wier fase 2
- 10 Prunusbestrijding Gaasterland
- 11 Proces Noorderhoek Sneek
- 12 Boomfeestcommissie
- 13 DYG 4 dorpen ZWF
- 14 Groene knopen rode draden fase 4
- 15 Groene loper Noord-oost
- 16 Groene loper Balk
- 17 Natuurlijk Ferskaat (Duurzaam door)
- 18 Voorbereidingsfase Parkbossen Oldeberkoop
- 19 Shared Grien Space Wadden
- 20 Eetbaar Fryslân
- 21 Educatie Zuidoost

F *Kenniscentrum*

- 1 MKLE (MAC)
- 2 Blauwe Flits
- 3 Lekker Landschap
- 4 Leestekens in het Landschap fase B
- 5 NAM Vleermuizen
- 6 Moai Fryslân XL: Romte

3. *Communicatie*

Communicatie 2016

Het jaar 2016 was voor de PR en communicatie van Landschapsbeheer Friesland een succesvol jaar. De website en sociale media is doelgericht en op regelmatige basis ingezet. De aantallen bezoekers/gebruikers van de communicatiemiddelen zijn toegenomen. Evenals het aantal vrijwilligers tijdens de Natuurwerkdag. Enkele hoogtepunten voor de communicatie waren de prijsvraag 'Onze boomgaard is goud waard', het plukbos bij Rottevalle, het vleermuisonderzoek bij NAM-locaties en Open dag bij Eendenkooi 'bij de Hel'. Met deze en diverse andere activiteiten wist Landschapsbeheer Friesland de publiciteit te halen. Bovendien is dit jaar flink ingezet op cursussen dat op zichzelf ook een communicatiemiddel is.

Terugkijkend op het jaar 2016 vielen de volgende zaken op door hun communicatieve karakter:

26 januari; 13,5 miljoen voor Nederlandse natuur en Landschap

LandschappenNL heeft tijdens de Goed Geld Gala op 26 januari 13,5 miljoen euro ontvangen voor het Nederlandse natuur en landschap van de Nationale Postcode Loterij. Dit was het eerste jaar dat LandschappenNL (voorheen LBN) een bijdrage kreeg van de Loterij sinds haar oprichting. Landschapsbeheer Friesland gebruikt de bijdrage om vele projecten uit te voeren waarmee de achteruitgang van het landschap gekeerd wordt en nieuwe projecten worden aangejaagd, ondersteund dan wel opgezet.

12 februari; Eendenkooi Engwierum wordt opgeknapt door vrijwilligers

In februari waren vrijwilligers van Landschapsbeheer Friesland druk met het opknappen van Eendenkooi Engwierum. Deze eendenkooi doet mee aan het project Kongsi van de Eendenkooi. In dit project worden onder meer veertien Friese eendenkooien worden opgeknapt. De activiteit van de vrijwilligers werd opgepakt door de Friese media.

1 maart; Een 'plukbos' op de Grinspôle bij Rottevalle

Op 1 maart hebben vrijwilligers eetbare gewassen geplant in natuurgebied de Grinspôle aan het meer De Leijen. Landschapsbeheer Friesland organiseerde deze plantactie samen met IVN De Wâlden, Staatsbosbeheer en de eigenaren van het paviljoen De Leyen. De Grinspôle is een voormalig natuurkampeerterrein van Staatsbosbeheer. Het terrein is opgeknapt en omgevormd tot een educatief en recreatief bos.

17 maart; Boomfeestdag

Tijdens de boomfeestdag hebben leerlingen van groep 8 van De Bron en De Fontein uit Damwâld 183 bomen en struiken geplant aan de Tjeerd Foekesloane in Damwâld in het gebied van de Centrale As. Deze plantactie was in het kader van het project 'Lekker Landschap' waarvan Landschapsbeheer Friesland in de provincie trekker is.

29 maart; paddentrek

Op 29 maart heeft Omrop Fryslân opnames gemaakt tijdens de paddentrek langs de Poostweg te Beetsterzwaag. Ieder jaar zetten vrijwilligers van Landschapsbeheer Friesland en Staatsbosbeheer rasters langs de Poostweg in Beetsterzwaag en de Oosterse Veldweg in Noordwolde-Zuid. Dit item krijgt ieder jaar aandacht bij Omrop Fryslân.

13 april; Amerikaanse luchtmacht aan het werk voor Landschapsbeheer Friesland

Op woensdag 13 april werkte de Amerikaanse Luchtmacht in de bossen van Beetsterzwaag onder leiding van Landschapsbeheer Friesland. Zij hebben onder andere opslag verwijderd. Dit was voor de Amerikaanse delegatie de manier om iets terug te doen voor de regio waarin ze trainen. De Leeuwarder Courant heeft hier een groot artikel over gepubliceerd.

17 mei; vleermuisonderzoek bij NAM locaties van start

In mei werden de eerste vleermuiskasten opgehangen voor het vleermuisonderzoek bij NAM-locaties. Nederland is één van de meest verlichte landen ter wereld. Om hier meer kennis over te krijgen doet Landschapsbeheer Friesland samen met het Nederlands Instituut voor Ecologie en de Wageningen Universiteit onderzoek naar het effect van licht op het gedrag van de ruige dwergvleermuis. Op 17 mei heeft Omrop Fryslân een item gemaakt voor de televisie.

14 juni; Opening Geocaching-route

Gedeputeerde Johannes Kramer heeft dinsdag 14 juni de Geocaching-route, die langs de Friese Waterlinie loopt, feestelijk geopend bij hotel Lunia te Oldeberkoop. Dit heeft hij gedaan door met andere genodigden een verborgen 'schat' te zoeken met behulp van coördinaten en een gps-ontvanger in de tuin van het hotel. Diverse media hebben dit opgepikt.

18 juni; Open dag Eendenkooi bij de Hel

Op zaterdag 18 juni heeft Landschapsbeheer Friesland in samenwerking met de eigenaren Homme en Wytse Tjeerdsma een open dag bij de Eendenkooi georganiseerd. Deze succesvolle dag had een gratis entree en duurde van 10:00 tot 16:00. Het werd bezocht door +/- 500 mensen.

9 juli; Gevonden Hallumer-schatten 1 dag tentoongesteld

Op 1 april van 2016 werd in het kader van het project Terpen- en Wierdenland een tijdelijk informatiecentrum in Hallum geopend. Veel Hallumers maakten die dag kennis met de eigen geschiedenis. Op zaterdag 9 juli werd het informatie-/expositiecentrum feestelijk gesloten met een eendaagse tentoonstelling. Centraal stonden in deze tentoonstelling de archeologische vondsten van Hallum.

1 oktober; Landschapsbeheer sluit boomgaardenproject af met gezellig oogstfeest

Op deze dag hebben de drie noordelijke stichtingen Landschapsbeheer het 'Groene knopen, rode draden' project op een feestelijke wijze afgerond. Op het programma stond onder meer een perenlezing door de voorzitter van de Noordelijke Pomologische Vereniging en de bekendmaking van de winnaar van de prijsvraag 'Onze boomgaard is goud waard!'. De Prijsvraag was de laatste fase van het betreffende project. Makkum Aantrekkelijk Duurzaam heeft de prijsvraag gewonnen en won daarmee €500,- als bijdrage om het plan ten uitvoer te brengen.

1 oktober; Landschapsbeheer Friesland op Foarút mei de Handel

Ondernemers organiseerden een 9 kilometer lange route met kraampjes, rommelmarkt, demonstraties en muziek. Ook Landschapsbeheer Friesland stond hier met een bedrijfspresentatie. De Handelsroute was één van de evenementen waarmee de Centrale As geopend werd. Er kwamen zo'n 50.000-60.000 bezoekers op af.

22 oktober; Start dag Hoogstambrigade

Zaterdag 22 oktober was de start dag van de Hoogstambrigade. Deze start dag is naast een bijspijkerdag ook vooral een gezellig samenzijn. Bovendien werden er fruitbomen gesnoeid en kennis uitgewisseld tussen de vrijwilligers van de zes Friese regiogroepen van de hoogstambrigade. Ook de Friese pers pakte de startdag op wat resulteerde in een storm van aanmeldingen.

24 oktober; De Friese WIJlanden doen mee met de wedstrijd 'Het mooiste natuurgebied'

In oktober deed het natuurgebied De Friese WIJlanden mee aan de wedstrijd 'Het mooiste natuurgebied' van Nederland. De Friese WIJlanden bestaat uit Nationaalpark De Alde Feanen met aangrenzende Nationale Landschappen de Noardlike Fryske Wâlden en Zuidwest Fryslân. Het Nationaal Park Alde Feanen heeft Koöperaasje DoarpenLân gevraagd om het bidbook te schrijven. Medewerkers van Landschapsbeheer Friesland hebben hier aan meegewerkt. Voor dit project is ook samengewerkt met kunstenaars Joris Collier en Gerdie de Jong om de Friese WIJlanden extra te promoten door blote mensen groen te verven en te fotograferen in een Fries weiland. Op zaterdag 15 oktober poseerden de negen dappere, blote, groene modellen in het weiland. Dit werd breed opgepakt in de Friese media.

5 november; Natuurwerkdag

948 vrijwilligers zijn zaterdag 5 november aan de slag geweest in het Friese landschap tijdens de Natuurwerkdag. Dit is een nieuw record. Friesland telde in 2016 23 locaties, waaronder Drents-Friese Wold en de Bijenweide in Oenkerk. Landschapsbeheer Friesland organiseerde de Natuurwerkdag in samenwerking met andere organisaties in Friesland alweer voor de zestiende keer. Dit jaar werd de Friese start uitgevoerd door Regina ter Steege (Landschapsbeheer Friesland) en Henk de Vries (It Fryske Gea) door een kudde schapen los te laten op de hei van de Schaopedobbe te Elsloo. Daarna gingen ruim 55 vrijwilligers op de locatie aan de slag met onder meer het verwijderen van opslag.

12 november en 12 december; Doarpen yn 't Grien Goënga en Fols gare

Vrijwilligers uit het dorp Goënga plantten op 12 november verschillende soorten (fruit)bomen, struiken en hagen in en rondom het dorp om de gemeentelijke groenstructuur van het dorp te versterken. Dit deden ze volgens een groenplan dat is opgesteld door dorpsbewoners Catrinus Kooistra, David McDonald (fruitboom snoei-specialist) en Thom de Ruiter met hulp van medewerkers van Landschapsbeheer Friesland. Op 12 december maakten de bewoners van Fols gare het dorp groener. Dit deden ze door het aanplanten van verschillende soorten bomen en hagen aan de hand van een beplantingsplan dat ze zelf hebben opgesteld.

13 december; Houtdag Terschelling

Samen met Staatsbosbeheer heeft Landschapsbeheer Friesland op 13 december op Terschelling een houtdag georganiseerd. Dit was een gezellige dag die in het teken stond van hout. Er werden excursies en lezingen gehouden. De houtdag had honderden bezoekers. Zonder de overige projecten en persmomenten tekort te willen doen, waren dit toch wel de communicatie-hoogtepunten van 2016. Dit zijn de momenten waarop een groot publiek of selectieve doelgroepen van bestuurders, politici en beslissers door uitnodigingen, bijeenkomsten, actieve participatie in bestuurlijke processen en via de media werden bereikt.

Website, nieuwsbrief en sociale media

Dit jaar is er ingezet op een verbetering van de website en sociale media. In 2016 is de 'kwaliteit' van de website verbeterd en zijn de sociale media kanalen zo optimaal mogelijk ingezet wat resulteerde in een grote stijging van het aantal volgers.

De website

In 2016 is de website van Landschapsbeheer Friesland 'opgeruimd'. Teksten die niet meer actueel waren, zijn geüpdatet of verwijderd. Bovendien zijn er pagina's over lopende projecten toegevoegd. De website is dus actueel en wordt consequent bijgehouden.

In 2016 is de website van Landschapsbeheer Friesland 11.457 keer bezocht. Het aantal bezochte pagina's per bezoeker is gestegen en de bezoeker spendeert meer tijd aan het bezoek van de website.

Facebook

Ook dit jaar is er zo optimaal mogelijk gebruik gemaakt van Facebook om project meer bekendheid te geven bij algemeen geïnteresseerden. Op 31 december 2015 had de facebook-pagina van Landschapsbeheer Friesland 297 likes. Op 31 december 2016 is dit gestegen naar 511 likes. Landschapsbeheer Friesland heeft in 2016 twee keer geadverteerd op Facebook. Op 31 mei is geadverteerd voor de Open dag bij Eendenkooi Bij de Hel. Dit heeft een berichtbereik opgeleverd van 3.058 mensen. Op 20 oktober 2016 is geadverteerd voor de Natuurwerkdag. Dit bericht heeft 13.011 mensen bereikt.

Twitter

Ook is er gebruik gemaakt van Twitter om nieuws naar buiten te brengen. Op 31 december 2015 had de twitter-pagina van Landschapsbeheer Friesland (@LBFriesland) 402 volgers. Eind januari 2016 waren dit 550 volgers. In 2016 zijn in totaal 101 tweets verzonden.

GroenLicht

GroenLicht is de analoge nieuwsbrief van Landschapsbeheer Friesland die ieder half jaar uitkomt. De nieuwsbrief had in 2016 een oplage van 2.000 (mei) en 2.600 (oktober). Het wordt naar ongeveer 1.780 adressen verzonden. Het najaarsnummer wordt tijdens de natuurwerkdag ook verspreid onder de deelnemers, vandaar de hogere oplage.

Google adgrants

Vanaf augustus 2016 wordt er gebruik gemaakt van Google adgrants. Dit een gratis versie van Google adwords, waarbij adgrants minder mogelijkheden heeft dan adwords. Met dit programma kan Landschapsbeheer Friesland adverteren op Google.nl. Er wordt gebruik gemaakt van advertenties over vrijwilligerswerk, cursussen en Hoogstambrigade. Deze advertenties hebben in januari 714 extra websitebezoekers opgeleverd.

Cursussen

Vanaf 2016 zet Landschapsbeheer Friesland weer meer in op kennisverspreiding door middel van cursussen. Er zijn onder andere cursussen gegeven over stinzenflora, werken met de zeis, enten van fruitbomen en snoeien van hoogstamvruchtbomen. Met deze cursussen worden veel mensen bereikt en kunnen we draagvlak vergroten. Er wordt vanaf 2017 ingezet op een optimalere communicatie omtrent cursussen.

De conclusie is dat 2016 een jaar was waarin vooruitgang is geboekt binnen de communicatie van Landschapsbeheer Friesland. Deze vooruitgang wordt in 2017 doorgezet waarbij de ambitie hoog is.

Bijlagen

Bijlage 1a: Bestuurssamenstelling in 2016

Bijlage 1b: Nevenfuncties bestuursleden en directeur

Bijlage 1c: Verantwoordingsverklaring code goed bestuur

Bijlage 1d: Exploitatiebegroting 2017 Landschapsbeheer Friesland

Bijlage 1e: Toelichting lastenverdeling 2016

Bijlage 2: Directiestatuut Landschapsbeheer Friesland

Bijlage 3: Overzicht personeel in dienst

Bijlage 4: Tabellen

Bijlage 5: Lijst van afkortingen

Bijlage 1a: Bestuursamenstelling in 2016

Dhr M. Scheweer
voorzitter
Bospad 10
8415 AN Bontebok

Dhr J. van der Veen
vicevoorzitter
J.A. Fokkemastraat 6
9257 WL Noordbergum

De heer R Boersma
secretaris/penningmeester
Van Osingaweg 84
8744 EX Schettens

De heer M. Ruys
Boerestreek 13
8408 JD Lippenhuizen

De heer H. de Kroon
Felixwei 44
9051 KC Stiens

Bijlage 1b: Nevenfuncties bestuursleden en directeur

M. Scheweer (voorzitter):

- Voorzitter Stichting Kolleksjesintrum Fryslân (SKF)
- Adviseur Diaconie PKN-gemeente Olde- en Nijeberkoop

J. van der Veen (vice-voorzitter):

- Voorzitter Fries Landbouw Museum
- Voorzitter Ypey Stichting
- Voorzitter Werkgroep Centrale As Noordbergum

R. Boersma (secretaris/penningmeester):

- Voorzitter Vereniging van Kerkrentmeesterlijkbeheer Friesland (VKB)

M. Ruys (lid):

- Voorzitter Vereniging boseigenaren Beetsterzwaag
- Lid RvT Koöperaasje DoarpenLân

H. De Kroon (lid):

- Raadslid Leeuwarderadeel
- RvT Koöperaasje DoarpenLân

R. ter Steege (directeur):

- Regent van Teyensfundatie, Beetsterzwaag
- Voorzitter Vocaal Ensemble Leeuwarden

Bijlage 1c: VERANTWOORDINGSVERKLARING code goed bestuur

Het bestuur en de directie van LBF onderschrijft de volgende principes:

1. Binnen de instelling dient de functie 'toezicht houden' (vaststellen of goedkeuren van plannen, en het kritisch volgen van de organisatie en haar resultaten) duidelijk te zijn gescheiden van het 'besturen' dan wel van de 'uitvoering'.
2. De instelling dient continu te werken aan een optimale besteding van middelen, zodat effectief en doelmatig gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstelling
3. De instelling streeft naar optimale relaties met belanghebbende, met gerichte aandacht voor de informatieverschaffing en de inname en verwerking van wensen, vragen en klachten.

in deze verantwoordingsverklaring wordt beschreven op welke manier LBF invulling geeft aan deze principes.

Ad 1 Toezicht houden

- Hoe intern toezicht op bestuurlijke en/of uitvoerende taken is georganiseerd, en hoe daaraan uitvoering wordt gegeven;
- Hoe het functioneren van directie, bestuurders en eventueel toezichthouders wordt geëvalueerd.

Het Bestuur van Landschapsbeheer Friesland is een onbezoldigd bestuur en bestaat uit leden die vanuit persoonlijke affiniteit, dikwijls in relatie met hun maatschappelijke positie, een bijdrage willen leveren aan de doelstelling van de stichting. De stichting heeft als doel zich actief in te stellen voor behoud, beheer en ontwikkeling van natuur en landschap in Friesland.

Uit de leden is een voorzitter, penningmeester en secretaris benoemd. Stichting Landschapsbeheer Friesland heeft gekozen voor een bestuursmodel waarbij sprake is van toezichthoudend bestuur.

Het bestuur heeft zijn directeur volmacht gegeven en gedelegeerd voor een groot aantal taken.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het beleid en de beleidsontwikkeling. Dit betekent dat het bestuur de hoofdlijnen van het beleid bepaalt en het meerjaren (beleids)plan, de begroting, jaarrekening en het jaarverslag vaststelt. Het bestuur ziet erop toe dat de afgesproken inhoudelijke doelen worden gerealiseerd binnen de vastgestelde financiële kaders.

Het vastgestelde beleid wordt op hoofdlijnen voorbereid door de directeur gezamenlijk met het bestuur. In de rol van werkgever zorgt het bestuur ervoor, samen met de directeur van Landschapsbeheer Friesland, dat Landschapsbeheer Friesland op correcte wijze haar werk doet. In overeenstemming met het directiestatuut is de directeur belast met de dagelijkse leiding van de organisatie. Zij is belast met de voorbereiding van de vergaderingen van het bestuur en met de inhoudelijke voorbereiding van de op de agenda voorkomende onderwerpen. Daarnaast is de directeur verantwoordelijk voor het uitvoeren van bestuursbesluiten en geformuleerd beleid. Bovengenoemde werkwijze is vastgesteld in het Directiestatuut zoals vastgelegd in de vergadering van het Bestuur van 23 september 2008 en herzien op 28 maart 2012.

De directeur heeft eens per jaar een functioneringsgesprek met de remuneratiecommissie, bestaande uit de voorzitter en een bestuurslid van het bestuur.

Jaarlijks vindt een evaluatie van het functioneren van het bestuur plaats.

2 Optimale besteding van middelen

- Het benoemen van richtinggevende doelstellingen op relevante gebieden en niveaus;
- Het monitoren en evalueren van de uitvoering van activiteiten en interne processen;
- Het in werking stellen van aanpassingen naar aanleiding van de evaluaties.

Landschapsbeheer Friesland stelt, op basis van het meerjarenplan, jaarlijks een jaarplan en een activiteitenplan op. In dit plan zijn de projecten voor het komende jaar opgenomen. Binnen de projecten wordt voortdurend gezocht naar mogelijkheden met minder middelen meer resultaat te behalen (effectiviteit

en efficiency).

Landschapsbeheer Friesland is een zgn. projectenorganisatie. Voor de basistaken zijn afspraken gemaakt met de provincie. Nagenoeg voor alle overige projecten wordt subsidie aangevraagd. De monitoring en evaluaties vinden voor alle projecten conform de subsidievoorwaarden plaats. Waar zich mogelijkheden voordoen om projectactiviteiten te combineren, worden deze kansen benut.

3 Omgang met belanghebbenden

- **Wie de belanghebbenden van de organisatie zijn;**
- **De inhoud en kwaliteit van de aan belanghebbenden te verstrekken informatie;**
- **De wijze waarop de informatie wordt verstrekt;**
- **De inrichting van de communicatie, zodat de informatie relevant, eenduidig en toegankelijk is voor belanghebbenden;**
- **De manier waarop de instelling omgaat met de ideeën, opmerkingen wensen en klachten van belanghebbenden.**

Belanghebbenden (vrijwilligers, bedrijven en agrariërs), subsidieverleners en opdrachtgevers krijgen tussentijdse en eind-projectrapportages m.b.t. voortgang en resultaten (inhoudelijk en financieel). Waar zich kansen voordoen wordt de media actief ingezet bij de promotie van doelstellingen en/of specifieke projecten. Bij sommige projecten wordt middels bebording informatie gegeven over het project en de financiers. Tevens worden speciale projectgerichte informatiebijeenkomsten gehouden. Tijdens de projectperiode worden de ideeën, opmerkingen van belanghebbenden verzameld en voor zover toepasbaar meegenomen in de uitvoering van het lopende c.q. toekomstige project.

LBF heeft een klachtenprocedure, waarvan in 2016 geen gebruik is gemaakt.

Bijlage 1d: Exploitatiebegroting 2017 Landschapsbeheer Friesland

Inkomsten	Exploitatie 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
Producttaken			
Provinsje Fryslan			
Structurele bijdrage tbv producttaken			
Algemeen	€ 240.720	€ 248.200	€ 212.743
Meldpunt Vleermuizen en Steenmarters			€ 35.457
Tijdelijke middelen:			
Bijdrage tbv verander- en frictiekosten	€ 180.000	€ -	-
Projecten	€ 1.192.932	€ 1.421.353	€ 1.073.994
Overige baten			
Samenwerkingsactiviteiten LBN	€ 50.125	€ 50.125	€ 50.000
Overige projectbijdragen	€ -3.576	€ 6.832	€ 10.570
Overige baten huisvesting en apparaatskosten			
huisvestingsbijdrage ELAN	€ 7.525	€ 7.965	€ 7.965
huisvestingsbijdrage Kooperaasje DoarpenLan	€ -	€ 4.525	€ 4.525
reservering huisvestingskosten 2016/2017	€ -	€ 12.000	€ 6.000
bedrijfsvoering Kooperaasje DoarpenLan	€ -	€ -	€ 3.001
projectontwikkeling KDL 177 uur	€ -	€ -	€ 10.284
Compensatie afschaffing btw-plicht	€ 20.000	€ 20.000	-
NPL tbv Groen Licht en website	€ 10.000	€ 12.500	€ 12.500
Saldo	€ 47.272	-	-
Totaal: +pm	€ 1.744.998	€ 1.783.500	€ 1.427.039

Uitgaven	Exploitatie 2015	Begroting 2016	Begroting 2017
Projectbureau en bedrijfsbureau			
1a Salarissen en sociale lasten			
Salarissen	€ 501.401	€ 661.097	€ 684.425
Sociale lasten	€ 143.989	€ 184.176	€ 188.901
Dotatie ontslag-transitievergoeding tijdelijk personeel	€	- €	-
Dotatie uitkering dienstjubilea	€	- €	5.000
1b Overige personeelskosten			
- Forenzenvergoeding	€ 18.353	€ 21.900	€ 20.806
Vergoedingen CAO Bos en Natuur	€ 537	€ 620	€ 620
- Arbodienst	€ 2.300	€ 3.120	€ 1.184
- Personeelsactiviteiten	€ 804	€ 1.000	€ 1.000
- Overig	€ 384	€ 400	€ 400
- Personeelsverzekeringen	€ 37.829	€ 34.498	€ 33.182
	€ 60.207	€ 61.538	€ 57.193
2 Huisvesting			
- Huur kantoor en werkplaats incl. energie en ozb	€ 59.003	€ 77.700	€ 69.483
Schoonmaakkosten	€ 11.212	€ 10.600	€ 10.600
- Klein onderhoud	€ 4.179	€ 500	€ 500
	€ 74.394	€ 88.800	€ 80.583
3 Verzekeringen			
- WA-bedrijf/SV-bestuurders	€ 2.878	€ 2.400	€ 700
- Aansprakelijkheid bestuur	€	€ 750	€ 750
- Werkgeversaansprakelijkheidsverzekering	€ 605	€ 1.105	€ 350
- Verzekeringen tbv kantoorinventaris	€ 889	€ 1.500	€ 1.000
Verzekeringen tbv de werkplaats	€ 513	€ 1.000	€ 600
	€ 4.885	€ 6.755	€ 3.400
4 Apparaatskosten			
- Burokosten	€ 36.724	€ 41.200	€ 40.800
- Kosten accountant	€ 20.862	€ 23.100	€ 22.000
- Vakkenbeheer	€ 4.233	€ 4.000	€ 4.000
- Reis- en verblijfkosten personeel (staf)	€ 20.576	€ 18.700	€ 19.800
- Werkplaatsbeheer en machinepark	€ 16.311	€ 15.350	€ 15.450
- Overige organisatiekosten	€ -26.389	€ 12.320	€ 13.200
	€ 72.317	€ 114.670	€ 115.250
5 Bestuurskosten	€ 1.287	€ 3.300	€ 3.300
- Reiskosten			
- Vacatievergoedingen			
6 Communicatie/PR/Marketing: Uitvoering communicatieplan			
- Communicatiebudget	€ 12.659	€ 18.150	€ 15.000
- Nieuwsbrief GL en website	€ 10.000	€ 12.100	€ 12.500
	€ 22.659	€ 30.250	€ 27.500
7 Investing samenwerkingsactiviteiten LBN	€ 50.125	€ 50.125	€ 50.000
8 Rentelast			
In verband met leningen liquiditeitspositie	€ 548	€ 1.000	€ 1.000
Uitvoeringskosten Projecten	€ 431.428	€ 572.188	€ 201.487
Uitvoeringskosten ondersteuning vrijwilligers	€ 6.844	€ 11.000	€ 9.000
Fricatiekosten en transitiekosten			
Fricatiekosten	€ 180.000	€ -	€ -
Totaal		€ 1.427.039	

Bijlage 1e: Toelichting lastenverdeling 2016

	Activiteiten in het kader v.d. doelstelling (3)	Werving baten (2)	Beheer en administratie (3)	Totaal 2016	Begroot 2016	Totaal 2015
Personeelskosten kantoor (4)	€ 231.612	€ -	€ 22.325	€ 253.937	€ 175.932	€ 40.272
Overige personeelskosten (4)	€ 52.245	€ -	€ 5.036	€ 57.281	€ 61.538	€ 60.208
Huisvesting	€ 89.224	€ -	€ 8.600	€ 97.825	€ 88.800	€ 74.395
Verzekeringen	€ 2.082	€ -	€ 201	€ 2.283	€ 6.755	€ 4.885
Apparaatskosten	€ 117.279	€ -	€ 11.304	€ 128.583	€ 114.670	€ 72.317
Bestuurskosten	€ 1.016	€ -	€ 98	€ 1.114	€ 3.300	€ 1.287
Communicatie	€ 16.460	€ -	€ 1.587	€ 18.046	€ 27.500	€ 22.659
Bureau- en organisatiekosten	€ 45.604	€ -	€ 4.396	€ 50.000	€ 50.125	€ 50.125
	€ 555.523	€ -	€ 53.546	€ 609.069	€ 528.620	€ 326.148
Af: organisatiekosten bovenstaande rubrieken ten laste van projecten	€ -130.858	€ -	€ -12.613	€ -143.471	€ -178.325	€ -160.855
	€ 424.666	€ -	€ 40.933	€ 465.598	€ 350.295	€ 165.293
Basisactiviteiten vrijwilligerswerk	€ 7.307	€ -	€ 704	€ 8.011	€ 11.000	€ 6.844
Rentelast	€ 247	€ -	€ 24	€ 270	€ 1.000	€ 548
Frictiekosten	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ 180.000
Projecten	€ 799.800	€ -	€ 77.091	€ 876.891	€ 849.165	€ 1.220.457
Totaal uitvoeringskosten	€ 1.232.019	€ -	€ 118.752	€ 1.350.771	€ 1.211.461	€ 1.573.142

Gem. aantal personeelsleden (1) in dienst van Landschapsbeheer Friesland 12,5 13,5 13,0

Het bestuur verricht haar werkzaamheden onbezoldigd.

Er worden geen leningen, voorschotten en garanties verstrekt aan bestuurders en toezichhouders.

- (1) Uitgedrukt in fulltime arbeidsplaatsen.
- (2) Landschapsbeheer Friesland is geen fondsenwervende organisatie.
De kosten kunnen hier derhalve niet aan toegerekend worden.
- (3) De vermelde bedragen uitvoeringskosten naar doelstelling zijn exclusief de kosten voor beheer en administratie. Zie toelichting in Verschillenanalyse en bestemming resultaat.
De toerekening van de kosten beheer & administratie is gebaseerd op de loonkosten van ondersteunend personeel +20% overhead.
- (4) Specificatie van de personeelskosten in lonen en salarissen, sociale lasten, pensioenlasten en overige personeelskosten wordt gegeven op blz. 19 van deze jaarrekening.

Bijlage 2: Directiestatuut Landschapsbeheer Friesland

Het doel van het directiestatuut is het vastleggen van de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de directeur van Landschapsbeheer Friesland in relatie tot het bestuur.

Taak / rollen

- 1 De directeur is belast met de dagelijkse leiding van de organisatie.
- 2 De directeur is belast met de voorbereiding van vergaderingen van het bestuur en met de inhoudelijke voorbereiding van de op de agenda voorkomende onderwerpen.
- 3 De directeur is verantwoordelijk voor het uitvoeren van bestuursbesluiten en geformuleerd beleid.
- 4 De directeur neemt deel aan bestuursvergaderingen om het bestuur te informeren en te adviseren, behoudens in situaties die betrekking hebben op de persoonlijke situatie van de directeur zelf.
- 5 Het Bestuur stelt beleidsbepalende documenten vast (beleidsplan en jaarplannen, financieel (jaarbegroting en jaarrekening), positionering Landschapsbeheer Friesland in de Provincie, strategische samenwerking, externe communicatie, PR en Marketing, personeelsbeleid) en toetst de uitvoering op hoofdlijnen, tenzij anders is aangegeven of wordt afgesproken.
- 6 Het Bestuur geeft de uitvoering van het vastgestelde beleid in handen van de directeur.
- 7 Het bestuur delegeert zaken uitsluitend aan de directeur en namens de werkorganisatie rapporteert de directeur aan het bestuur, tenzij nadrukkelijk anders overeengekomen.
- 8 Overige verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de directeur zijn omschreven in het functie- en competentieprofiel "Directeur Landschapsbeheer Friesland".
De directeur is bevoegd om taken door te mandateren aan medewerkers van de werkorganisatie.

Benoeming, schorsing en ontslag van de directeur

- 1 Het Bestuur is bevoegd tot het benoemen, schorsen en ontslaan van de directeur.
- 2 De renumeratiecommissie (benoemd door het bestuur) voert eenmaal per jaar een functioneringsgesprek met de directeur.

Bezoldiging

De bezoldiging van de directeur is bepaald conform de CAO Bos en Natuur, Ondernemingsdeel De Landschappen. Schaal 11 is van toepassing op de directeursfunctie.

Nevenfuncties

De aanvaarding van nevenfuncties door de directeur behoeft goedkeuring door het bestuur.

Personeel

- 1 Bij mandaat van het Bestuur geeft de directeur invulling aan het werkgeverschap van de organisatie, passend binnen de CAO Bos en Natuur / Ondernemingsdeel Landschappen, het vastgestelde personeelsbeleid en het vastgestelde formatieplan.
- 2 Bij mandaat van het Bestuur benoemt de directeur alle overige personeelsleden en verleent hen ontslag op verzoek.
- 3 Het verlenen van gedwongen ontslag is voorbehouden aan het Bestuur, op aandragen van de directeur.
- 4 Wijzigingen in organisatiestructuur, personeelsbeleid en arbeidsvoorwaarden, worden vastgesteld door het Bestuur, op advies van de directeur.

Rapportages en jaarstukken

- 1 De directeur is verantwoordelijk voor het opstellen van de meerjarige beleidsvisie en het jaarlijkse werkplan.
- 2 De meerjarige beleidsvisie en het jaarlijkse werkplan worden door de directeur ter vaststelling aangeboden aan het Bestuur.

- 3 De directeur informeert het Bestuur over de voortgang van bestuursbesluiten, relevante inhoudelijke ontwikkelingen en de financiële stand van zaken, opdat het Bestuur haar taak kan vervullen.
- 4 De directeur is verantwoordelijk voor het opstellen van de jaarrekening, jaarverslag.
- 5 Jaarrekening, jaarverslag worden door de directeur voorgelegd aan Bestuur ter vaststelling.

Externe vertegenwoordiging

- 1 In beginsel vertegenwoordigt de directeur Landschapsbeheer Friesland in externe relevante netwerken.
- 2 Bij extern overleg op bestuurlijk niveau en met een politiek-strategisch karakter vindt vertegenwoordiging plaats in nauw overleg tussen de directeur en de voorzitter van het Bestuur. De directeur en de voorzitter rapporteren aan het Bestuur over de uitkomsten van extern overleg op bestuurlijk niveau en met een politiek-strategisch karakter.
- 3 Het algemene woordvoerderschap berust bij de directeur; bij bestuurlijke aangelegenheden berust het woordvoerderschap bij de voorzitter van het Dagelijks Bestuur.

Tekeningsbevoegdheid

- 1 Uitgaande correspondentie die past binnen de vastgestelde beleidsvisie en/of het werkplan / projectenplan wordt ondertekend door de directeur.
- 2 Overige correspondentie en die correspondentie waarbij het Bestuur uitdrukkelijk daartoe besluit, wordt ondertekend door de voorzitter van het Bestuur.

Financiën

- 1 De directeur is bevoegd tot het aangaan van verplichtingen en het doen van betalingen voor zover deze vallen binnen de vastgestelde begroting en/of het vastgestelde werkplan / projectenplan.
- 2 Bij het aangaan van verplichtingen en het doen van betalingen die tot tien procent uitstijgen boven de bedragen genoemd in de vastgestelde begroting en/of het vastgestelde werkplan / projectenplan, informeert de directeur achteraf de penningmeester.
- 3 Bij het aangaan van verplichtingen en het doen van betalingen die meer dan tien procent uitstijgen boven de bedragen genoemd in de vastgestelde begroting en/of het vastgestelde werkplan / projectenplan, pleegt de directeur vooraf overleg met de penningmeester.
- 4 De directeur is bevoegd tot het doen van investeringen binnen het vastgestelde investeringsprogramma.

Juridische procedures

- 1 Het vertegenwoordigen van Landschapsbeheer Nederland in juridische procedures is primair een verantwoordelijkheid van het Bestuur.
- 2 Het Bestuur kan de directeur mandateren tot het vertegenwoordigen van Landschapsbeheer Friesland in juridische procedures.

Vaststelling en wijzigingen

- 1 Het directiestatuut is vastgesteld in de vergadering van het Bestuur van Landschapsbeheer Friesland 25 maart 2008, en herzien op 28 maart 2012.
- 2 Wijzigingen in het directiestatuut vinden slechts plaats nadat hierover overleg is tussen Bestuur en de directeur.

Bijlage 3: Overzicht personeel in dienst 2016

aantal fe's per	31.12.15	01.01.16	31.12.16	waarvan tijdelijk
directie en staffuncties	2,60	2,35	2,60	1,00
secretariaat / administratie	1,20	1,20	1,20	
senior projectleiders	3	2,70	2,70	
projectleiders / projectmedewerkers	5,07	4,90	5,30	0,80
facilitair / werkplaats	1,21	1,11	1,11	
extern ingehuurd	0	0	0	
totaal aantal fulltime arbeidsplaatsen	13,08	12,26	12,91	1,80
aantal medewerkers	18	18	18	3

Bijlage 4: Tabellen

Tabel 1: Kwantitatieve gegevens uitvoering per elementsoort

Tabel 2a: Overzicht werkdagen zaterdag- en vakantievrijwilligers

Tabel 2b: Overzicht werkdagen vaste vrijwilligers op doordeweekse dagen

Tabel 2c: Overzicht werkdagen scholieren op doordeweekse dagen

Tabel 3: Totaal van gewerkte uren vrijwilligers en scholieren

Tabel 4 : Overzicht activiteiten en werkzaamheden vrijwilligers en scholen

Tabel 1: Kwantitatieve gegevens per element van directe uitvoeringsmogelijkheden Landschapsbeheer Friesland en advisering particulieren.

Type projecten/ Landschapselementen	Eenheid	Aantal	Coördinatie door LBF		Wandelroutes	Vrijwilligers	Totaal	Advisering particulieren
			Gebieds- ontwikkeling De Centrale As	Landschapsfonds Oranjewoud- Katlijk*				
hout- en dykswallen	mtrs		2753	628			3381	7
elzensingels	mtrs	23.676	50230	890		300	75096	90
houtsingels	mtrs	350	9533	177			10070	15
natuurterreintjes	ha		0			41	41	4
bosjes	ha	0,56	0	0,36		16	16,92	22
Landschappelijke inpassing erven / erfbeplantingen	stuks	13	0				13	25
dorpsbeplantingen (DYG)	stuks	1	0			11	12	19
landschappelijke beplantingen	stuks		5			6	11	
klimaatbosjes	stuks		0				0	
Lanen/ bomenrijen	mtrs		942			600	1542	1
hagen	mtrs	90	979				1069	3
solitaire bomen	stuks	3	0				3	11
buitenplaatsen	stuks		0			12	12	
hoogstam- boomgaarden	stuks		0			87	87	2
kerk en kerkhof- beplantingen	stuks		0				0	
eendenkooien	stuks		0			7	7	
pingoruines/dobben	stuks		0			1	1	3
kleine wateren/ drinkpoelen	stuks		0	2		1	1	7
soortbeheer & bescherming	projecten		0				0	8
recreatief medegebruik	km	2,38	0			10	12,38	-
Totaal aantal adviezen:								217

*Landschapsfonds: alleen elementen die in het afgelopen seizoen uitgevoerd zijn.

Tabel 2a: Overzicht werkdagen zaterdag- en vakantievrijwilligers

Jaar	Totaal aantal werkdagen	Totaal aantal vrijwilligers
2010	105	1109
2011	98	1115
2012	152	1356
2013	126	1218
2014	143	1616
2015	149	1108
2016	127	1363

Tabel 2c: Overzicht werkdagen scholieren (basis- en voortgezet onderwijs) op doordeweekse dagen

Jaar	Totaal aantal werkdagen	Totaal aantal scholieren
2010	103	1722
2011	99	2180
2012	49	1366
2013	64	1979
2014	49	1255
2015	74	1858
2016	39	1609

Tabel 2b: Totaal aantal werkdagen door vaste vrijwilligers op doordeweekse dagen

Jaar	Totaal aantal werkdagen	Totaal aantal vrijwilligers
2010	136	37
2011	138	39
2012	142	37
2013	121	35
2014	167	37
2015	191	39
2016	201	50

Tabel 3: Totaal van gewerkte uren vrijwilligers en scholieren

Gewerkte uren door vrijwilligers en scholieren	
Jaar	Aantal
2010	23.755
2011	24.251
2012	23.854
2013	29.434
2014	27.789
2015	31.558
2016	23.853

Tabel 4: Overzicht activiteiten en werkzaamheden vrijwilligers en scholen

Doordeweekse werkdagen				
groep	werkterrein	werkzaamheden	aantal werkdagen	aantal betrokkenen
Vrijwilligersgroep De Stellingwerven	Diverse natuurterreintjes Stellingwerven	Divers werk w.o. onderhoud bos, heide, projecten adder, ringslang	36	5
Vrijwilligersgroep LBF/SBB Heerenveen e.o.**	Diverse terreinen in Heerenveen	Divers werk w.o. onderhoud heide en hakhoutbos	36	5
Wandelgroep Beetsterzwaag e.o.	Landgoederen rondom Beetsterzwaag	Onderhoud wandelroutes	12	6
Werkgroep Koepelbos Oldeberkoop	Onderhoud parkbos	Divers, w.o. onderhoud paden, bruggetjes, bosbeheer etc.	40	5
Vrijwilligersgroep Smallingerland en Opsterland donderdag	Diverse natuurterreintjes Smallingerland en Opsterland	Divers werk w.o. onderhoud bos, heide, projecten adder, ringslang	26	8
Vrijwilligersgroep LBF/IFG, Leeuwarden e.o.*	Buismans eendenkooi, Gytsjerk	Onderhoud kooibos vlechten rietschermen	20	8
Vrijwilligersgroep LBF/IFG, Anjum e.o.*	Eendenkooien Anjumer Kolken	Onderhoud kooibos vlechten rietschermen	15	4
Voor de Wijk, door de Wijk	Heide Puntersbosje	Onderhoud heide	14	4
Werkgroep Ringslang	Rottige Meenthe	Opzetten broeihopen	2	5
		Totaal	201	50

* Werkgroep Landschapsbeheer Friesland i.s.m. It Fryske Gea

** Werkgroep Landschapsbeheer Friesland i.s.m. Staatsbosbeheer

Diverse werkgroepen

Diverse werkgroepen				
groep	werkterrein	werkzaamheden	aantal werkdagen	aantal betrokkenen
Weekendwerkgroepen				
WNL Leeuwarden e.o.	terreinen SBB, Schier, Leeuwarder bos	Verwijderen opslag kwetsbaar terrein, knotten wilgen	5	8
Kiwani's Leeuwarden	Puntersbosje Elsloo	Bosonderhoud en heidebeheer i.s.m. IVN-werkdagen	1	12
Ver. Natuur en Milieu Ureterp	Merskenheide	Onderhoud heide	3	6
IVN Heerenveen	Oranjehoeve	Onderhoud landgoed divers, bos en lanen	1	8
Zorgboerderij Stobbepoel	Stobbepoel	Opslag verwijderen	5	3
NL Doet-dag	Gouden Boaium	Divers	1	6
Leerschool Permacultuur	Permacultuurtuin Goutum	Divers onderhoud, aanplant etc.	1	10
Voedselbos Leeuwarden	Leeuwarder bos	Aanplant eetbaar groen	1	15
Kensoor	Dodobos Hakerdijken	Bosonderhoud	1	30
Vakantie- / Landgoedkampen				
SIW-kamp	Omgeving Twijzel	Onderhoud hooilandjes	10	25
Vobula landgoedkamp	Boschhoeve Nijeberkoop	Onderhoud landgoed divers, bos en lanen	5	20
Bedrijvenwerkdagen				
AEGON	Landgoed Boschhoeve	Onderhoud landgoed divers, bos en lanen	1	25
De Friesland verzekering	Landgoed Dekemastate	Onderhoud landgoed divers, bos en lanen	1	50
Militairen Frisian Flag	Landgoed Lauswolt	Onderhoud landgoed divers, bos en lanen	1	20
Philips Drachten	Landgoed Lauswolt	Onderhoud landgoed divers, bos en lanen	1	30
Afd. VROM gem. Opsterland	Katlijker Heide	Heidebeheer	1	35
Groencommissies				
Groencommissies Dongeradeel	Tiental dorpen in de gemeente	Bosonderhoud, w.o. afzetten randen, dunnen, planten	2	10
Groencommissie Metslawier	Bossen rondom Metslawier	Bosonderhoud	3	20
Plantdag Goënga		Aanplant bomen in en rond dorp	1	10
Cursusdagen divers				
Zeiscursus	Oranjestein		1	20
		Totaal	46	363

Natuurwerkdag 2016

Natuurwerkdag 2016		
locatie	Mede-organisator	aantal deelnemers
Heempark Heeg	Stichting Heempark Heeg	10
Houtwiel Broeksterwoude	SBB Fryslân Noord	100
Oude kooi Lang, Vlieland	SBB Vlieland	20
Terschelling Kooibosje	SBB Terschelling	40
Terrein Reitsma Tjongervallei	IVN Heerenveen	76
Dorpstuin Hurdegaryp	Stichting Dorpstuin Hurdegaryp	35
Leerschool permacultuurtuin	Leerschool Permacultuur Leeuwarden	30
Fogelsanghstate	Landgoedeigenaar i.s.m. LBF	70
De Naturij	De Naturij	6
Dorpsbos Houtigehage	Stichting Vrienden van 't Waldhûske i.o.	26
Vlindertuin Lemmer	Mar en Klif	50
Vlakte van Polet Ameland	SBB Ameland	10
Leeuwarder bos	Vrijwilligers en gemeente Leeuwarden	35
Beetsterzwaag	Bosgroep Noord Nederland	55
De Hagen, Haulerwijk	De Hagen	15
Skiepedobbe Elsloo	It Fryske Gea	55
Park gemeente Workum	Op 'e Nij Blomkje	10
Dorpsboomgaard Wergea	Groencommissie Plaatselijk Belang Wergea	12
Dekemastate	Dekemastate	55
Hegwiersterfjeld	Natuurmonumenten	46
Vogelgluurtuin Munnekeburen	OBS De Aventurijn	10
Lycklemabos	Natuurmonumenten	18
Bijenweide Oentsjerk Zoemt	Groenkerk	8
Drents-Friese Wold	SBB IVN Westerveld	150
	Totaal	942

De Hoogstambrigade

De Hoogstambrigade			
regio	werkzaamheden	aantal boomgaarden	gem. aantal snoeiers per boomgaard
Noordwest	Snoeien vruchtbomen bij particulieren	10	4
Midden	Snoeien vruchtbomen bij particulieren	12	5
Noordoost	Snoeien vruchtbomen bij particulieren	20	5
Zuidoost	Snoeien vruchtbomen bij particulieren	16	5
Zuidwest	Snoeien vruchtbomen bij particulieren	11	6
Zuid	Snoeien vruchtbomen bij particulieren	15	8
Jirnsum	Startdag snoeiseizoen	1	40
Jirnsum	Praktijkdag snoeicursus	1	20
Sneek e.o	Praktijkdag snoeicursus	1	29
	Totaal	87	122

Schoolwerkdagen

Schoolwerkdagen				
organisatie	werkterrein	werkzaamheden	aantal werkdagen	aantal leerlingen
Biologiedagen				
NME Mar en Klif Súdwest-Fryslân en Friese Meren	Vlietster Bos Witmarsum, Makkumerwaard	Dunnen dorpsbos, onderhoud rietveld	12	23
	Douw Pôle, De Twigen	Bosonderhoud, onder- houd gagelveld, hooiwerk		
Heerenveen	Landgoederen Oranje- woud, Bos boer Yntema, Moerasgebied Nanneviid	Paden vrijstellen, laan- beplanting opknappen, opslag verwijderen	5	26
NME Naturij Smallinge- land en Opsterland	Bos en Heide Opsterland, de Sanding	Bosonderhoud, verwijde- ren opslag van heide	14	22
Boomfeestdagen				
LBF i.k.v. Lekker Land- schap	Damwoude	Planten eetbare gewassen	1	50
Provinciale Boomfeest- cie.	Accentlocatie Terschelling	Aanplant bomen met 4 scholen	5	150
Maatschappelijke stages				
OSG Zevenwolden	Katlijker Heide	Onderhoud heide	1	45
Nordwin	heide en bos Bakkeveen	Heide- en bosonderhoud	1	50
		Totaal	39	366

Bijlage 5: Lijst van afkortingen

ANV	- Agrarische Natuurvereniging
AMvB	- Algemene Maatregel van Bestuur
CA	- Centrale As
DYG	- Doarpen yn 't Grien
EHS	- Ecologische Hoofd Structuur
EVZ	- Ecologische Verbindingszones Zuidoost Friesland
FMF	- Friese Milieu Federatie
FTE	- Full Time Equivalent
GIS	- Geografisch Informatie Systeem
GLB	- Gemeenschappelijk landbouwbeleid
IAHL	- Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein
IFG	- It Fryske Gea
IPO	- Inter Provinciaal Overleg
IVN	- Instituut voor Natuurbeschermingseducatie
KDL	- Koöperaasje DoarpenLân
KNNV	- Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
LSBC	- Landelijk Orgaan Leerlingwezen St. Praktijkonderwijs en Leerlingwezen voor Bosbouw, Cultuurtechniek en Groene sector
NHL	- Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
NFW	- Noordelijke Friese Wouden
NJM	- Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie
LTO	- Land- en Tuinbouw Organisatie
NM	- Natuur Monumenten
NME	- Natuur en Milieu Educatie
NPL	- Nationale Postcode Loterij
POP	- Plattelands Ontwikkelings Programma
RAVON	- Reptielen Amfibieën en Vissen Onderzoek Nederland
RI&E	- Risico-inventarisatie en evaluatie
SBB	- Staatsbosbeheer
Vobula	- Stichting Vrijwillig Onderhoud Buitenplaatsen en Landschappen
VWA	- Vrijwilligers Academie

